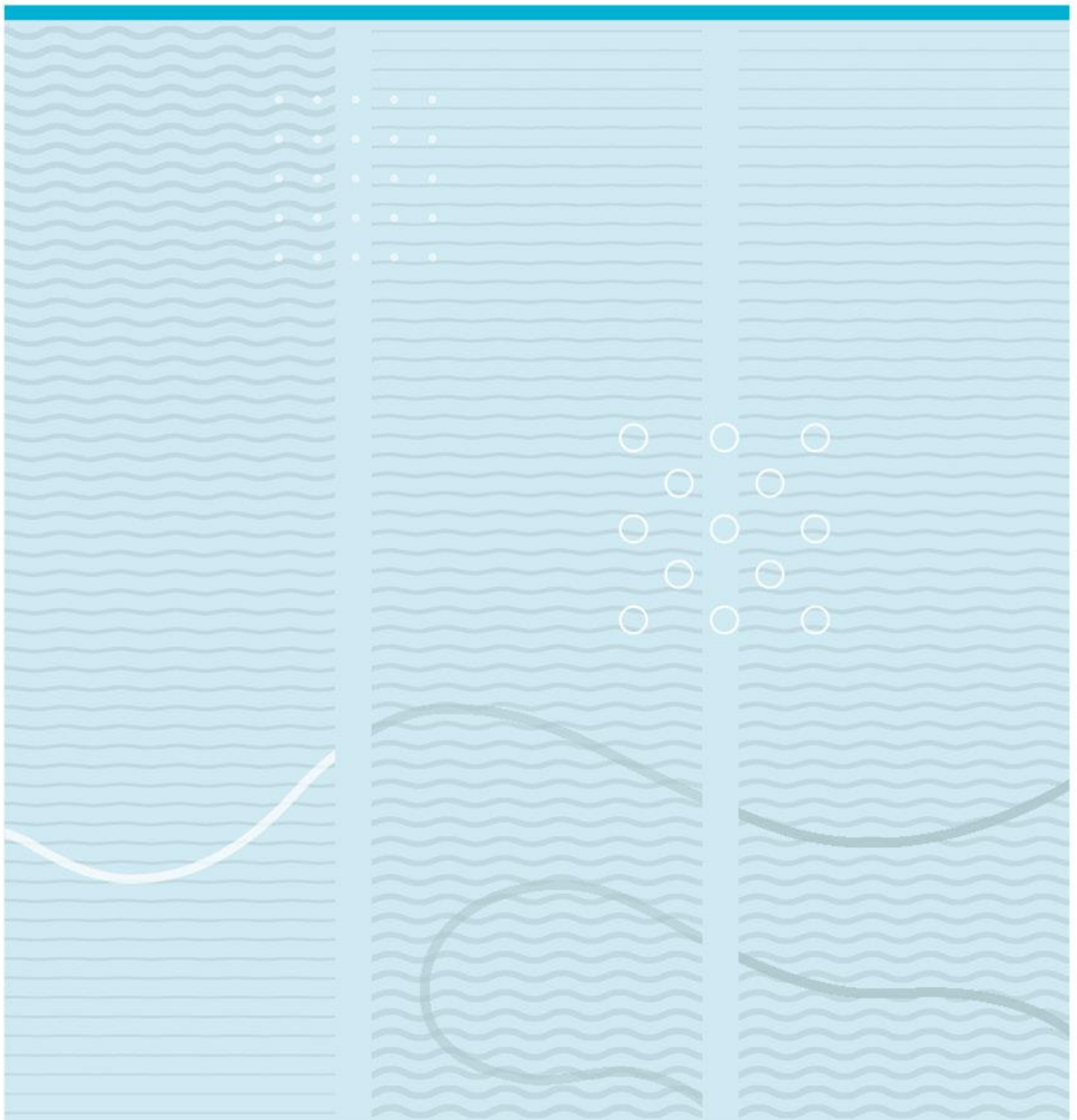

Martha Aagre Pettersvold

Lesningens effekter og affekter – hvilke virkninger kan lesing i felleskap gi?

En fenomenologisk-hermeneutisk undersøkelse

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap
Institutt for kultur, religion og samfunnsfag
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2023 Martha Aagre Pettersvold

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng

Sammendrag

I denne masteroppgaven undersøker jeg hvilke virkninger lesning i fellesskap kan ha. Interessen for å studere litteraturens virkeområder, og dets terapeutiske potensial kan sies å ha blitt en del av et tverrfaglig felt som trekker på teorier fra ulike vitenskapelige tradisjoner som litteraturteori, litteratursosiologi, psykologi og kulturstudier. For å nærme meg et svar på problemstillingen, trekker jeg frem og kopler sammen ulike teorier fra disse feltene, og ser dem i sammenheng med det empiriske materialet.

Det empiriske materialet er hentet fra individuelle intervjuer og deltagende observasjon i en lesegruppe for innsatte i et fengsel, og en lesegruppe ved en institusjon med varierte, kulturelle dagtilbud for mennesker med psykiske utfordringer. I de individuelle intervjuene, forsøker jeg å få et innblikk i deltagerens affektive respons, både når det gjelder deltagelsen i lesegruppen, men også til tekstene alene. Dette gir en bedre forståelse av hvordan litteratur kan bidra til å utvikle selvforståelse og refleksjon, men også en forståelse av på hvilken måte dette har en innvirkning på deltagerens liv.

Abstract

In this thesis, I am investigating what impact involvement in reading groups can cause. The interest in studying the ways in which reading affects us, is incorporated into an interdisciplinary field that takes hold on diverse scientific traditions such as literary theory, literary sociology, psychology and cultural studies. In order to elaborate into this topic, I am bringing up various theories from these fields in context with the empirical material.

The empiric material is gathered from interviews and through participatory observation within a reading group for prisoners, and one people who suffer from mental illnesses. In the interviewing session, I am immersing into the various affective responses to the participants participation in the reading groups, and to the texts itself. This will give a broader understanding of in what way literature can contribute to expand the self-understanding and mental state for the selected participants.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	4
Abstract	5
Innholdsfortegnelse	6
Forord	9
1 Innledning	10
1.1 Valg av tematikk og problemområde	10
1.2 Litteratur som terapi – «Prosa fremfor Prozac».....	12
1.3 Forestillinger om lesningens effekter – tverrvitenskapelige forskningsmiljøer.....	16
1.4 Relevant forskning på feltet	18
2 Teoretisk grunnlag	21
2.1 I følelsenes vold – den affektive vendingen	21
2.2 Hermeneutikk som fenomenologisk forståelsesform	23
2.3 Affektorienterte leseteorier – den postkritiske innflytelsen	25
2.4 Proessorientert leseteori – lesing som interaksjonell prosess.....	32
3 Metodisk tilnærming	34
3.1 Vitenskapsteoretisk forankring.....	36
3.2 Utarbeidelse av intervjuguide	37
3.3 Forskningsetiske hensyn.....	38
3.4 Utvalg	39
3.5 Bearbeiding og analyse av råmaterialet	40
3.6 Kvaliteter og begrensninger ved studien.....	43
4 Empirisk materiale og analyse – kategorisering av funn	45
4.1 Deltagende observasjon i lesesirkel	46
4.1.1 Høytlesning av novelle	47
4.1.2 Høytlesning av dikt	52
4.1.3 Avsluttende refleksjoner	55
4.1.4 Tematisk analyse av intervjuene fra daginstitusjonen	56
4.2 Deltagende observasjon i fengsel.....	67
4.2.1 Høytlesning av novelle i fengselet	68
4.2.2 Høytlesning av dikt	73

4.2.3	Oppsummerende refleksjoner	74
4.2.4	Tematisk analyse av intervjuene i fengselet.....	75
5	Avsluttende refleksjoner og diskusjon	87
5.1	Litteratur som instrumentell eller autonom størrelse.....	89
6	Konklusjon.....	92
7	Kildeliste.....	96
	Vedlegg.....	99

När någon förvandlar dig, vet du om det?

Tua Forsström

Forord

Så er punktet satt for masterstudiet i Bø. Studiene som har fulgt meg siden en litt hustrig koronahøst i 2020, og frem til nå – våren 2023.

Takk for alt det jeg har lært i den tiden. Takk til veileder, Geir Grothen, for mange gode innspill og diskusjoner. Takk til alle fine medstudenter for gode samtaler. Takk til mamma og pappa, for lesing og konstruktive tilbakemeldinger. Takk til min gode samboer, Bendik, for din moralske støtte og ditt språklige blikk.

Takk til alle informanter, og takk til fengselsbibliotekaren og leselederen (dere vet hvem dere er). Takk til USN for masterstipend. Og takk for muligheten til å studere et felt som er i stadig bevegelse, og en problemstilling med en utømmelig mengde svar.

Sitatet ovenfor er hentet fra innledning til Gunnhild Øyehaug's vakre essaysamling *Hjartet i skalkeskjulet* (2022).

Oslo, 15.5.2023

Martha Aagre Pettersvold

1 Innledning

Overbevisningen om litteraturens helbredende kraft og helende virkning trekker linjer helt tilbake til antikkens Hellas. Over inngangsporten til det hellenske biblioteket i Alexandria, skal det ha stått innrisset «*Psychēs iatreion*», som fritt oversatt kan tolkes som «sjelens medisin» eller «helbredelsessted for sjelen» (Steenberg, 2013:836). Siden den gang har litteraturen blitt ansett som kilde til nye erkjennelser, og til innsikt i subjektets indre sjelsliv og psykologiske kompleksitet.

De seneste årene har en kunnet spore en tendens til å ville undersøke sammenhengen mellom litteratur og dets terapeutiske potensial. Dette har kommet til syne ved en stadig økende satsning på organiserte lesegrupper i psykiatrien, fengsler, i rusomsorgen, blant pårørende grupper ved sykehus, bibliotek og andre offentlige institusjoner. Tendensen sammenfaller med et stadig voksende tverrvitenskapelig forskningsfelt, som ønsker å få innsikt i litteraturens virkninger og brukspotensial. På dette feltet blir lesernes affektive respons og umiddelbare refleksjoner satt i forgrunnen, fremfor lesernes evne til å utføre intrikate litterære analyser.

I denne masteroppgaven vil jeg blant annet studere de affektive og relasjonelle aspektene ved lesing som prosess, ved å hente frem teoretiske stemmer fra retninger som den postkritiske litteraturvitenskapen, sosiologien og den fenomenologiske hermeneutikken. Som en del av undersøkelsen, vil jeg problematisere ulike tilnærminger til litteraturens anvendelighet – som autonom, eller som instrumentell størrelse – slik de gir seg til kjenne i ulike former for lesepraksis. Den empiriske interessen jeg har, relatert til lesingens virkninger, har jeg studert gjennom deltagende observasjon, og intervjuer med informanter ved to ulike lesegrupper.

1.1 Valg av tematikk og problemområde

Som fersk bachelorstudent i litteraturvitenskap, reagerte jeg på den tidvis kjølig analytiske tilnærmingen til diktningen vi studerte. Fokuset i nærlesingen orienterte seg i høy grad om å løse opp diktningens bestanddeler ved å telle verselinjer, undersøke den tekniske komposisjonen av verkene og gjenfinne rytmer i teksten. Det handlet i liten

grad om hvordan diktningen berørte, og hvilke affekter dette frembrakte. Denne teknisk-analytiske tilnærmingen til verkene, har for meg skapt et ønske om en bredere forståelse av hvorfor folk vil lese, hvilke innsikter dette gir og på hvilken måte dette kan skyve en ut av mørke tanker, og skape en dypere mening i tilværelsen.

I kulturstudiene blir man ofte henvist til de sentrale *vendingene* gjennom den samfunnsvitenskapelige- og humanistiske vitenskapshistorien. Blant disse har jeg hatt stor interesse av å undersøke hvordan den affektive, eller performative, vendingen har formet kulturstudiene. Den performative, eller affektive vendingen i disse vitenskapelige feltene, innebærer, som også begrepet *vending* impliserer, en vending mot følelsene, affektene, stemningenes og de mellommenneskelige relasjonenes betydning for kultur- og samfunnslivet. I oppgaven vil jeg se denne vendingen mot affektene i sammenheng med den økende interessen for de affektive dimensjonene ved litteraturen.

Dette resonnementet får gjenklang i teorien til den amerikanske postkritiske litteraturviteren Rita Felski, som hevder at affekt og engasjement har vært forsømt innen litteraturvitenskapen (Bale, 2018). Felskis perspektiver vil bli gjennomgående i denne oppgaven, og vi vil stifte nærmere kjennskap med hennes teorier omkring koplingene mellom litteratur og affeksjon.

Problemstillingen i masteroppgaven åpner for å undersøke litteraturens betydning for egen selvforståelse på individnivå, og litteraturens terapeutiske potensial i gruppesammenheng. Utgangspunktet for problemformuleringen min er derfor som følger: *Hvilke virkninger kan lesing i fellesskap gi?*

Som en del av problemstillingen ønsker jeg å få bedre innsikt i hvordan lesing av litteratur kan virke inn i den enkeltes liv, de affektive aspektene ved lesing og den tverrfaglige og estetiske tilnærmingen til litteraturens virkninger. Jeg har undersøkt dette ved å oppsøke lesegrupper i to ulike institusjoner. Gjennom deltagende observasjon i hver av lesegruppene og individuelle intervjuer med deltagerne har jeg

fått innsikt i hva lesing og deltagelse i lesesirkel har betydd for dem, og hva som gjør litteraturen virkningsfull.

1.2 Litteratur som terapi – «Prosa fremfor Prozac»

Når jeg i denne oppgaven refererer til begrepet *kultur*, sikter jeg i all hovedsak til det som handler om kultur som estetisk uttrykk – gjennom kunst, litteratur, musikk, teater og lignende. I dette kapittelet vil jeg fremheve to ulike former for litteraturformidlingspraksiser – *Shared Reading* (eller *delt leseopplevelse*) og *biblioterapi*. *Shared Reading* er lesemetode som er utviklet av leseorganisasjonen *The Reader*, grunnlagt av Jane Davis i 1997. Organisasjonen består blant annet av forskere, litteraturvitere, bibliotekarer og litteratursosiologer.

The Reader beskriver hensikten ved organisasjonen slik: «We're a national charity that wants to bring about a Reading Revolution, so that everyone can experience and enjoy great literature, which we believe is a tool for helping humans survive and live well» (The Reader, 2023). *The Reader* regnes som ledende på feltet, og blir drevet av ansatte i organisasjonen, men også av frivillige. I England blir metoden brukt ved sykehus, fengsler, i rusomsorgen og innen helsesektoren. Noe som særpreger modellen *Shared Reading*, er at den fokuserer på lesning av kvalitetslitteratur. Det vil i all hovedsak si kanonlitteratur, og klassiske verk (Vannes, 2022:351).

Shared Reading er en form for litteraturformidlingspraksis som er bygget på det teoretiske og forskningsbaserte grunnlaget fra *The Reader*. I England har denne praksisen fått stor utbredelse, og anerkjennelse for å ha etablert lesegrupper blant annet i fengsler, i rusomsorgen, for demente, i sykehusene for pasienter og pårørende, eller blant grupper med psykiske utfordringer. Noen av de dokumenterte effektene blant deltagerne i slike lesegrupper har blant annet vært «[...] mestring og økt livskvalitet, mer ro og bedret konsentrasjon, økt selvtillit og selvfølelse» (Vannes, 2022:349).

Det bør likevel nevnes at ikke alle lesegrupper som følger *Shared Readings* prinsipper har en terapeutisk intensjon. Snarere bør slike lesegrupper anses som en skapende,

dialogisk og sosial prosess der tekstene som leses blir til i kraft av møtet mellom tekst-leser, men også i møtet mellom individene i lesesirkelen. I disse møtene blir ikke teksten bare tolket, men den blir satt i spill og videreutviklet ved at nye tanker, refleksjoner og tolkninger supplerer hverandre.

Slike lesegrupper blir ledet av en sertifisert leseleder som sørger for at det er rom for dialog, at alle deltagerne får slippe til i samtalen, og at ingen av deltagerne dominerer, tar over eller bevisst styrer samtalen i én retning. Tanken bak dette er å sørge for en flat struktur i gruppen, der verken deltagerne eller leselederen tar over som «fortolkende autoritet» (Vannes, 2022:361). Leselederen bør heller stille åpne spørsmål som setter i gang dialogen blant deltagerne. Disse formene for lesing i fellesskap blir, utover begrepet Shared Reading, omtalt med mange ulike navn, som delt leseopplevelse, felleslesning, kravløs lesesirkel og litterært pusterom¹.

Når det gjelder fenomenet biblioterapi, finnes det ingen entydig definisjon av begrepet. Det kan i det hele tatt se ut til å herske forvirring og uenighet omkring hva biblioterapi innebærer. I korte trekk kan en si at biblioterapi er en samlebetegnelse på flere lesepraksiser som målrettet tar sikte på å oppnå en terapeutisk virkning. Direktør for den danske leseorganisasjonen *Læseforeningen*², Mette Steenberg, understreker imidlertid at lesegrupper som tar utgangspunkt i en biblioterapeutisk tilnærming, til tross for metodisk å være organisert tilnærmet likt som felleslesning (Shared Reading), skiller seg fra hverandre på et avgjørende punkt – nemlig ved at det biblioterapeutiske lesningen tar utgangspunkt i et intendert terapeutisk utbytte (Steenberg, 2022:177-178). Dermed impliserer biblioterapi en form for instrumentalisering av litteraturen, gjennom sitt fokus på lesningen som middel, og terapeutiske utbytte som mål. Dette betyr imidlertid ikke at Shared Reading ikke tar høyde for at lesningen kan ha noen terapeutiske effekter, men i motsetning til biblioterapi, blir disse effektene ansett som en bieffekt heller enn selve intensjonen med lesegruppen (Steenberg, 2022:178).

---

¹ Gjennom oppgaven vil jeg variere mellom disse begrepene, men hovedsakelig omtale det som Shared Reading og felleslesning.

² Læseforeningen er søsterforeningen til *The Reader*, og deres metoder for såkalt *guidet fælleslesning* bygger på deres prinsipper og metoder i modellen Shared Reading.

Biblioterapi som fenomen har røtter langt tilbake i historien. Under første verdenskrig, ble metoden anvendt ved amerikanske militærpsykiatriske sykehus i møte med soldater som vendte hjem fra krigen (Pettersen, 2020:11). Hensikten var at lesingen, som et supplement til sykehusbehandlingen, skulle bidra til å bearbeide traumer fra de brutale stridshandlingene. Det viste seg så at de innlagte soldatene som hadde lest skjønnlitteratur «på resept» fra bibliotekarene ved sykehuset, raskere hentet seg inn igjen³. Denne oppdagelsen dannet grunnlaget for en bevegelse innen biblioteksområdet, og senere også innen psykoterapien og ved andre behandlingsinstitusjoner, der man på et «[...] alltmere systematisk sätt försökte utnyttja litteraturens terapeutiska potential» (Pettersen, 2020:11).

Nysgjerrigheten overfor litteraturens helbredende virkning, innledet dermed et tettere samarbeid mellom leger og bibliotekarer, der målet var at litteraturen kunne anvendes som en form for terapi (Pettersen, 2020:11). Et utklipp fra det britiske tidsskriftet *Medical Bulletin*, illustrerer hvordan en resept fra 1920-tallet kunne se ut. Resepten er utskrevet til en pasient ved et nevropsykiatrisk hospital, og bildet av resepten fra 1929 har fått tittelen *Bibliotherapy – The Use of Books as a Form of Treatment in a Neuropsychiatric Hospital*:

(Patient's name)	(Ward)	(Type)
MEMO FROM THE LIBRARIAN TO DR. _____		
<p>Kindly suggest the type of books and magazines suitable for this patient's reading: Scientific, religious, practical arts (woodworking, gardening, etc.), travel, history, literature (plays, poetry, etc.), textbooks (grammars, arithmetics, etc.), fiction, exciting or serious.</p> <p>Type to be avoided, _____</p>		
(Signed) _____	_____	<i>Librarian.</i> <i>Ward Surgeon.</i>

G.O. Ireland, 1929

Som nevnt innledningsvis har litteraturen, siden antikkens Hellas, blitt betraktet som en form for sjelelig medisin – noe en kan gjenkjenne i Aristoteles katarsis-begrep. Begrepet katarsis, på norsk forstått som en form for renselse eller forløsning, ble i utgangspunktet brukt i et av Aristoteles' hovedverk, *Poetikken*, om de estetiske

---

³ Vedlegg 10 viser et bilde fra militærpsykiatriske sykehus under 1. verdenskrig

emosjonene i dramaet (og særlig tragedien) som sjanger. Katarsis beskriver den rensende, og oppklarende forløsningen en kan oppleve ved å leve seg inn i andre skjebner og de tragediene de gjennomlever, for videre å gjennomgå stadiene av medlidenhet og frykt, som til slutt oppløses i det Aristoteles betegner som katarsis.

Katarsis-begrepet blir også anvendt innenfor den freudianske psykoterapien, og som vi skal senere, som en kategori i den prosessorienterte lese-teorien. Likevel er det ikke gitt at lesning og litteratur utelukkende har en positiv virkning på den enkelte leseren. Flere eksempler gjennom litteraturhistorien har vist hvordan litteratur også kan virke skadelig, og fordype det enkelte mennesket i mørke tilstander i selvet. For det som blir skildret, kanskje særlig i skjønnlitterære verk, kan bli en kilde til erkjennelse for den enkelte leseren. Denne erkjennelsen kan føre frem til ny innsikt, som kan virke både på godt og vondt.

I 1774 utga den store, tyske dikteren Johann Wolfgang von Goethe brevromanen *Unge Werthers lidelser* som i kort tid etter utgivelsen ble revet vekk fra hyllene. Bokens dystre innhold skal etter sigende ha ført til en bølge av selvmord i Europa på slutten av 1700-tallet. Det var særlig unge overklassemenn som fylte den dystre statistikken (Haug, 2011). Denne bølgen, som i senere tid blir kalt *Werther-effekten*, illustrerer på hvilken måte litteratur også kan virke. Som følge av selvmordsbølgen som fulgte etter utgivelsen, ble boken gjort utilgjengelig og forbudt i flere land. Blant annet i Danmark-Norge.

På norsk grunn er det særlig to titler som etter omfattende rettsprosesser har blitt konfiskert og gjort forbudt – Agnar Mykles *Sangen om den røde rubin* (1956) og Jens Bjørneboes *Uten en tråd* (1966). Felles for disse er at de i sin tid ble konfiskert og gjort forbudt for sitt utuktige og obskøne innhold, og dermed skadelige virkning på leseren. Senere i oppgaven vil jeg vende tilbake til flere eksempler fra verdenslitteraturen der innholdet i ulik grad regnes som skadelig, enten det gjelder bokens lesere eller internt på verkets romankarakterer.

1.3 Forestillinger om lesningens effekter – tverrvitenskapelige forskningsmiljøer

Gjennom de siste tiårene har det vokst frem flere tverrfaglige forskningsmiljøer der forskerne studerer lesningens mulige virkninger. Blant disse vil jeg trekke frem enkelte eksempler fra de nordiske landene, og noen av deres fokusområder. Samtidig vil jeg også trekke frem relevant forskning på feltet, og enkelte eksempler på forskning på biblioterapi. Dette vil jeg også vende tilbake til senere i oppgaven.

Finland regnes som foregangslandet for biblioterapi i Norden. Her har lesesirkler ved sykehusbibliotek blitt arrangert siden 50-tallet, og allerede i 1981 ble *Föreningen för biblioterapi* stiftet. Foreningen er den aller første blant organisasjonene i Europa når det gjelder biblioterapi (Petterson, 2020:79).

I lengre tid har man i Finland også arbeidet med å utdanne sertifiserte biblioterapeuter på universitetsnivå. I kombinasjon med utdanning innenfor psykoterapi, kan en ved å supplere med en lengre utdanning innen biblioterapi, titulere seg som sertifisert biblioterapeut (Petterson, 2020:79). Også ved Göteborgs Universitet, kan en følge enkeltemner innen feltet biblioterapi. Til forskjell fra den finske modellen, kvalifiserer ikke dette emnet til å kunne kalle seg sertifisert biblioterapeut.

Også i Danmark har det vokst frem betydningsfulle, tverrestetiske forskningsmiljøer. *Uses of Literature* ved Institut for Kulturvidenskaber ved Syddansk Universitet i Odense er blant de mest sentrale forskningsmiljøene på dette feltet. Tittelen på forskningsgruppa bygger på den amerikanske, postkritiske litteraturviteren, Rita Felski, og hennes mest berømte bok, eller mer presist; manifest, *Uses of Literature* (2008). Felski er selv en del av dette danske forskningsmiljøet gjennom et Niels Bohr-professorat. Dette forskningsmiljøet studerer spesielt de sosiale dimensjonene ved litteraturen. På nettsidene deres beskriver de målsettingen deres slik:

The aim of the program is to develop new interdisciplinary methods for analyzing the social uses of literature that avoid the reductive tendencies of traditional sociologies of literature. Actor-network theory, especially, offers a fruitful resource

for investigating aesthetic attachments and offering richer and more nuanced accounts of how literature circulates in the world.

The University of Southern Denmark, 2022

Som beskrivelsen indikerer, søker forskningsgruppa en ny forståelse av det sosiale nettverket litteraturen inngår i når den er «i bruk»⁴. For dem er leseopplevelsen kompleks, og kan ikke reduseres til et ensidig fokus på tekstens enkeltdeler, og den kjølige distanserte analysen som i årtier har preget litteraturstudiene. Antologien *Litteratur i bruk* (2019) gir en introduksjon til tendensene og debattene på det litterære feltet, som særlig har sprunget ut av dette miljøet. Gjennom oppgaven vil jeg hente ut enkelte argumenter fra denne antologien.

I Norge har forskningsgruppen *Literature, Cognition and Emotion* (LCE) ved Universitetet i Oslo nylig etablert seg. Under ledelse av professor i litteraturvitenskap, Karin Kukkonen, undersøker gruppen forbindelsene mellom ulike fagfelt, herunder litteraturvitenskap, lingvistikk, psykologi, kulturstudier og nevrovitenskap. Forskerne fra de ulike fagfeltene studerer, slik tittelen på forskergruppa impliserer, forbindelsene mellom litteratur, emosjoner og kognisjon, og på hvilken måte litteratur kan bidra til å forme menneskers tanker og følelser (Universitetet i Oslo, u.d).

Et lignende tverrfaglige forskningsfelt, kalt medisinsk humaniora, har utbredt seg ved flere universiteter. Dette fagområdet studerer særlig sammenhengen mellom det psykologiske og det litterære, og anser kunsten (humaniora), det vil si det ikke-naturvitenskapelige, som noe som kan supplere ny viten om menneskets indre dimensjoner til det naturvitenskapelige. Innenfor dette feltet ville det nok vært interessant for eksempel å studere litteratur som kilde til å undersøke menneskets psyke, dets psykologiske forutsetninger og tilstander.

---

⁴ Senere i oppgaven vil jeg komme nærmere inn på Felskis forståelse av bruksbegrepet, *Uses*, som i denne sammenheng ikke bør forstås som det å redusere noe til *bruk* i en nytte-mål-tenkning, men heller som en undersøkelse av hva som oppstår når en tekst leses, og gjennom dette er «i bruk» (Felski, 2008:7-8).

Medisinsk humaniora bør anses som en paraplybetegnelse for det som etter hvert har vokst seg til flere ulike faglige retninger – som *humanistisk psykologi* og *narrativ medisin* – som alle har til felles at de ønsker å utvide det humanistiske perspektivet i medisin- og psykologiutdannelsen. Felles for disse retningene er at de kretser om det samme undersøkelsesfeltet. Nemlig det affektive, det narratologiske, det medisinske og det psykologiske. Ved medisinutdannelsen ved Syddansk Universitet i Odense, beskriver de målsettingen med emnet narrativ medisin slik: «at utvikle narrative kompetencer hos de studerende og derved styrke sundhelsesprofessionelles empati med og sociale forståelse for pasienter og pårørende» (Syddansk Universitet, 2020).

Utgangspunktet for denne tenkningen er at forståelsen av narrativer er grunnleggende i all form for medisinsk praksis, og arbeidet med nærlesingen dermed bidrar til å øke forståelsen for de kliniske narrative medisinstudentene, og etterhvert legene, etter hvert vil møte. Disse relativt nye faglige strømningene illustrerer hvor bredt interessefeltet innenfor denne tenkningen er.

1.4 Relevant forskning på feltet

Blant de fremste forskerne på området i norsk kontekst, er førsteamanuensis ved Høgskolen Kristiania, Thor Magnus Tangerås. I 2018 ble hans doktoravhandling med tittelen "*How Literature Changed my Life*": *A Hermeneutically Oriented Narrative Inquiry into Transformative Experiences of Reading Imaginative Literature* publisert. Tangerås har i avhandlingen forsket på det han kaller transformative leseopplevelser og det potensielt livsendrende møtet mellom leser og store, litterære opplevelser. Gjennom dybdeintervjuer med tjue lesere, har han undersøkt hvordan lesing av litteratur har virket inn i deres liv, og hvilke prosesser litteraturen kan iverksette i leseren (Tangerås, 2018).

I en nylig publisert antologi, *Shared Reading i Skandinavia – forskning og praksis* (2022), har Tangerås, sammen med fem andre lese- og litteraturforskere fra de respektive landene, skrevet et kapittel som sentrerer seg om denne tematikken; *Samhørighet i Shared Reading – en sosial-hermeneutisk modell for de sentrale affektive og kognitive komponentene i deltakernes opplevelse*. I artikkelen peker han blant annet på tidligere

studier som har påvist flere gevinster som økt livskvalitet og bedre psykisk helse ved deltagelse i en lesegruppe over tid. Blant disse trekker han kvaliteter som «[...] forbedret selvtillit, sosial trygghet, empowerment og styrket kognisjon» (Tangerås, 2022:117).

Videre forklarer han: «Shared Reading utgjør altså en gestalt hvor enten det sosiale aspektet kan settes i forgrunnen [...], eller hvor det estetisk-hermeneutiske aspektet fremtrer» (Tangerås, 2022:118). Samtidig peker han på mangelen på forskning, og at det ikke tidligere er gjennomført kvalitative studier av noen sentrale kjennetegn ved det å være tilstede i en lesegruppe som deltager. Dette er et problem i seg selv, men også fordi «studier av de affektive aspektene av deltakelse har betydning så vel for videreutvikling av metodikken som for den teoretiske forståelsen av de underliggende kollektive mekanismer som samvirker i å gjøre Shared Reading til en litteraturterapeutisk praksis» og at «siktemålet med studien er derfor å utvikle en modell for de nødvendige og tilstrekkelige kognitiv-affektive komponentene i Shared Reading, samt å utdype og forklare betydningen av disse» (Tangerås, 2022:118).

En annen aktør som har bidratt med betydningsfull forskning på feltet, er tidligere nevnte Mette Steenberg, som er direktør for den danske *Læseforeningen* og forsker ved *Interacting Minds Centre* ved Aarhus Universitet. I tidsskriftet *Månedsskrift for almen praksis* (2013) har Steenberg undersøkt en rekke positive aspekter lesing i fellesskap kan bidra til i artikkelen *Litteratur som behandling eller æstetisk praksis?*. Her trekker Steenberg blant annet frem to sentrale aspekter ved *fælleslesning* – et kognitivt og et affektivt aspekt:

Der er to vigtige aspekter på færde i litterær læsning generelt, som aktiveres og understøttes af fælles læsning. Litterær læsning er et unikt fænomen, der fordrer en ganske særlig måde at være til stede på, nemlig i kroppen gennem den række af følelsesmæssige responser, som litteraturen fremkalder, og mentalt gennem udførelse af en række komplicerede mentaliseringsprocesser, hvorigennem fiktive karakterers handlinger og motiver læses og forstås.

Steenberg, 2013:838

I forlengelse av Steenbergs fokusering på de kognitive aspektene ved lesing i fellesskap, innvender hun følgende: «Læsegruppen blir således en form for realitetstjek, der utforsker, hvorvidt egne læsninger adskiller sig fra eller ligner andres læsninger, og samtidig hermed opøves vigtige metakognitive og sociale kompetencer» (Steenberg, 2013:838). Det metakognitive aspektet, dreier seg om den overordnede bevisstheten omkring egne tankeprosesser. Når dette settes i sammenheng med den sosiale rammen en lesegruppe utgjør, der ens egne tolkninger blir supplert i møte med de andre deltageres tolkninger, danner det et solid grunnlag for å kunne forstå.

Det var under et besøk til *The Readers* leselederkurs i Liverpool i 2008, at Steenberg ble inspirert til å etablere *Læseforeningen*, og dermed ble den første til å ta med seg metoden hjem (Ekeland, 2018). Steenberg fremhever at: «Studier af denne læseform peger på, at det terapeutiske ved den litterære læsning skal findes i en særlig oplevelsesorienteret og erfaringsbaseret personlig refleksionsform. Det er således det litterære engagement i sig selv, som indeholder et muligt terapeutisk potentiale; ikke den intenderede terapeutiske brug af litteratur» (Steenberg, 2013:836). Ifølge Steenberg er det altså leseengasjement i seg selv, og leserens investering i lesningen som bærer i seg et eventuelt terapeutisk potensial. Dette poenget viderefører hun også i den nevnte antologien *Shared Reading i Skandinavia – forskning og praksis* (2022), i artikkelen *Betydningen af poetisk engagement for transformative processer – greb til facilitering*: «[...] engagementet er medierende for effekten, og videre at engagementet bedst opstår, når læseguiden har fokus på at facilitere engagement uden skelen til eventuelle sundhedsfremmende effekter eller andre former for udbytte» (Steenberg, 2022:179).

Her har jeg valgt å vise til et begrenset utvalg, for å gi et innblikk i to sentrale forskere på dette feltet i nordisk sammenheng, som har relevans for oppgavens tema og avgrensning. I oppgaven vil jeg vende tilbake til enkelte av deres funn, og perspektiver fra enkelte av forskningsmiljøene jeg har omtalt. I det neste kapittelet vil jeg trekke frem teorier som er relevante for bedre å forstå det empiriske materialet i lys av det teoretiske.

2 Teoretisk grunnlag

Den vestlige kulturhistorien, med utgangspunkt i Aristoteles filosofiske tenkning om litteraturens rensende virkning, har gjennom århundrene skapt grobunn for diskusjoner om kunsten og litteraturens helbredende effekter. I utvalget av teorier, har jeg valgt å se nærmere på teoretikere fra den postkritiske litteraturvitenskapen, sosiologien og kulturstudiene. Også innsikter fra hermeneutikken og leseorienterte teorier er relevante for å belyse oppgavens problemstilling.

Her vil jeg innledningsvis se nærmere på hvordan den affektive vendingen har brakt frem nye tilnærminger til kunst og litteratur. Dernest vil jeg trekke frem noen av de hermeneutiske forståelsesformene og dets tilhørende forestillinger om hvordan kunsten griper inn i individet gjennom fortolkning. Etter det vil jeg trekke frem noen sentrale stemmer, blant annet Rita Felski, Martha Nussbaum, Louise Rosenblatt og Caroline Shrodes, og deres perspektiver særlig når det gjelder det interaksjonelle, affektive og sosiale perspektivet i leseprosessen.

Som nevnt i foregående kapittel vil Felski figurere som teoretisk hovedkilde i store deler av oppgaven. Dette har blant annet å gjøre med hennes sentrale posisjon i feltet, og den postkritiske teoriens direkte relevans for den affektive vendingen i kulturstudiene, og for å belyse oppgavens problemstilling.

2.1 I følelsenes vold – den affektive vendingen

Som nevnt i innledningen, kan den økte interessen for biblioterapi som litteraturformidlingspraksis, sees i sammenheng med den affektive vendingen på det humanistiske og samfunnsvitenskapelige feltet. Denne vendingen kan sies å ha bidratt til at følelser, affekter og emosjoner har fått økt akademisk anerkjennelse i løpet av de siste to tiårene. Redaktør for det allmennkulturelle tidsskriftet *Prosa*, Merete Røsvik, kommenterer denne vendingen i et essay i tidsskriftet under tittelen «I kjenslenes vald» (2016). Her viser hun til to bøker utgitt samme år, som begge retter blikket mot den affektive vendingen, og hvordan disse bidragene på hver sin måte demonstrerer en slik

overgang. Hun spør seg følgende: «Vil våren 2016 bli stående som våren då kjensler fekk betre rykte i intellektuelle kretsar?» (Røsvik, 2016).

Når Røsvik forsøker å forstå den fornyede interessen for følelsenes rolle i en akademisk kontekst, viser hun til den vestlige idéhistoriske dualitetstenkningen om fornuft og følelser som motsetninger, heller enn syntetiske kategorier: «[...] Medisinsk forskning viser altså at ein ikkje kan dra eit skarpt skilje mellom fornuft og kjensler – slik det har blitt gjort i vestleg idéhistorie sidan René Descartes filosofiske rasjonalisme på 1600-talet. Dette er bakgrunnen for den fornya interessa for kjensler også i humanistisk og samfunnsvitenskapleg forskning dei siste to tiåra i USA.» (Røsvik, 2016).

En av bøkene Røsvik viser til i sitt essay, er litteraturprofessor Per Thomas Andersens *Fortelling og følelse – en studie i affektiv narratologi* (2016). I denne fagboka utfører Andersen affektive, narratologiske analyser av sentrale enkeltverk fra litteraturhistorien, og plasserer dem i en større vitenskapelig kontekst, der affekter, emosjoner og teoretikere på dette området, får stort spillerom. Også Andersen viser til dualiteten fornuft-følelser i den vestlige idéhistorien, når han forsøker å forstå vendingen mot en mer affektorientert vitenskap. Dette beskriver han på følgende vis:

Den århundrelange tradisjonen med å forsøke å gjøre fornuft og følelser til motsetninger, underforstått å marginalisere følelser, innebærer en abstraksjon som kun kan lykkes så lenge følelser er av lav eller middels intensitet. Noe liknende kunne man også si om forsøket på å skape skarpe skiller mellom kropp og bevissthet. Hjernen er en kroppsdel som kommuniserer med resten av kroppen. Det innebærer at å abstrahere bevissthetens kognitivt bearbejdede emosjoner fra kroppens affekter, kun kan ha begrenset interesse.

Andersen, 2016:225

Denne vendingen har bidratt til at følelser og affekter i akademisk kontekst, noe som tidligere har blitt ansett som noe irrelevant i møte med teksten, i høyere grad blir anerkjent og legitimert. Dessuten sender denne nye orienteringen et signal om å undersøke noe som beveger seg utenfor diskursen i akademisk sammenheng. Såkalt *affektteori* blir anvendt innen ulike akademiske disipliner som blant annet

litteraturteori, kjønnsteori, kritisk teori, men også innen medisin og psykologi. Kort oppsummert dreier affektteori seg om økt vektlegging av subjektivt oppfattede følelser, og dets betydning for menneskets liv og utvikling. Det fenomenologiske perspektivet tar også opp i seg denne affektive dimensjonen, og dreier seg om kroppslige følelser og jeg-ets rolle.

2.2 Hermeneutikk som fenomenologisk forståelsesform

Når vi møter en tekst, møter vi den i kraft av vår forforståelse og vår livshistorie (Gilje, 2019:155). Dette preger og former teksten på en måte som i den hermeneutiske tradisjonen har blitt studert som leseteorier. For å skape et overblikk over de ulike fortolkningsmessige tilnærmingene til lesning og litteratur som hermeneutisk prosess, vil jeg starte med å introdusere noen av Gadamer's teorier om forbindelsen mellom subjektet (jeg-et) og kunsten. Hva som oppstår i møtet mellom disse, og hans forestillinger omkring hva dette møtet gjør med jeg-et. Etter dette vil jeg bevege meg over til lignende, sentrale leseorienterte teorier som hver for seg, og sammen, bidrar med viktige perspektiver til problemstillingen.

Gadamer er en sentral figur innenfor den vestlige, filosofiske hermeneutikken, og en gjennomgangsfigur i studier innen kunstfilosofien, men også innen en filosofi som ser på mennesket som subjekter som forsøker å forstå verden. I likhet med Heidegger, mente Gadamer at all form for tolkning, også måtte tolke inn fortolkerens egne forutsetninger. Det finnes, ifølge dem, ikke noe sånt som en «nøytral» eller «objektiv» posisjon i arbeidet med å fortolke. Hvert individ tolker et objekt, en situasjon eller et møte ut fra sin egne historisk situerte posisjon, og i kraft av sin *forforståelse* (Gilje, 2019:154).

Begrepet *forforståelse* er et særlig Gadamer'sk begrep. Prefikset «for» understreker at det finnes en nærmest *før*-opprinnelig forståelse som fortolkeren alltid vil ha med seg inn i en tolkningssituasjon. Ifølge Gadamer vil også fordommene (*for-dom*) alltid være en del av denne forforståelsen. For han er all forståelse uløselig forbundet med fordommene våre. Vår forforståelse, og forståelseshorisont, utgjør den mengden med

fordommer, holdninger og oppfatninger som, bevisst eller ubevisst, er en del av oss og som vi vanskelig kan løsrive oss fra (Gilje, 2019:24).

For Gadamer er forståelsen alltid i bevegelse, og har en dialogisk funksjon. I hans mest kjente verk, *Sannhet og metode* (1960), beskriver han forståelsens dialogiske struktur inngående. Det at forståelsen er dialogisk, innebærer at (forståelses)horisonter møtes og (potensielt) smeltes sammen (Gilje, 2019:16). Idet subjektet bringer med seg sin forståelseshorisont inn i møtet med et verk, vil disse to horisontene, det vil si subjektets horisont og verkets «horisont», møtes og smeltes sammen. Mottakeren, subjektets, forståelseshorisont brukes som en form for redskap for å komme verket i møte.

En annen sentral hermeneutiker som jeg kort vil nevne, er den tyske resepsjonestetikeren Wolfgang Iser. I likhet med Gadamer mener Iser at man må ta med seg fordommene sine inn i fortolkning for på den måten å skape en sann erkjennelse. Iser så leseprosessen som en dynamisk prosess uten noe slutt punkt. Begge teoretikerne ønsket å studere virkningen av kunsten, av teksten og hvilke prosesser som oppstår i leseren i møte med en tekst (Felski, 2008:16).

Til tross for at både Iser og Gadamer regnes som fornyere av den tradisjonelle hermeneutikken, i forlengelse av Schleiermacher og Dilthey, finnes det også nyere tolkninger av Gadamer og Isers kunstfilosofiske hermeneutikk.

Den fenomenologiske tradisjonen har sterke forbindelseslinjer med hermeneutikken. Utgangspunktet for begge disse tradisjonene er fortolkning, der den fenomenologiske intensjonen tar utgangspunkt i å gjengi subjektnære situasjoner, stemninger og menneskelige erfaringer slik det fortøner seg i den opplevde virkeligheten. Filosofen Edmund Husserl grunnla denne tradisjonen. Han anså subjektets erfaring og opplevelse av fenomener, slik det fremstår i sin helhet, som utgangspunkt for kunnskap. Hvordan subjektet erfarer dette, er farget av dets forforståelse og tilnærming til situasjonen i lys av konteksten (Kvale & Brinkmann, 2009:45-46).

En av Husserls fornyere, Martin Heidegger, mener i likhet med Gadamer at hermeneutikken er et grunnleggende prinsipp for den menneskelig væren – mennesket forholder seg til verden og til subjektene i kraft av tolkning, og all forståelse blir til gjennom fortolkning (Gilje, 2019:12). På denne måten koblet Heidegger det fenomenologiske utgangspunktet til hermeneutikken, fordi det fenomenologiske innebærer fortolkning.

2.3 Affektorienterte leseteorier – den postkritiske innflytelsen

Som nevnt er den britisk-amerikanske litteraturviteren Rita Felski, blant teoretikere som har tilført interessante perspektiver om de affektive aspektene ved leseprosessen. Felski plasserer seg teoretisk i den postkritiske tradisjonen. Denne tradisjonen demonstrerer en vending mot affeksjonene, og en kritikk av den kjølige, kritiske tilnærmingen som særlig har preget den litteraturvitenskapelige lesningen av skjønnlitteratur (Felski, 2008:2). Felski tar utgangspunkt i den franske filosofen, Paul Ricœur, og hans teori *Hermeneutics of Suspicion*, eller *mistankens hermeneutikk*. Denne teorien tar utgangspunkt i de tre såkalte *Masters of Suspicion*; Nietzsche, Freud og Marx, og den fundamentale kritikksøkende holdningen som ligger til grunn for deres teorier og analyser (Felski, 2015:12). Felles for Nietzsche, Freud og Marx' teoretiske grunnlag, kan sies å være en mistenkeliggjøring eller tvil overfor aktørers evne til å avsløre samfunnsmessige og relasjonelle maktstrukturer, og underliggende og skjulte intensjoner.

Mistankens hermeneutikk er altså en form for fortolkningsmetode som tar sikte på systematisk å avdekke fordekte eller skjulte meninger og intensjoner (i en tekst), blant annet ved å bryte opp teksten. Denne fortolkningsmessige tilnærmingen til litteratur har lenge preget litteraturteorien, og Felskis postkritiske arbeid er nettopp et oppgjør med denne formen for kjølig, mistenkeliggjørende, kritisk-analytisk lesning som lenge har dominert den litteraturvitenskapelige tradisjonen. En slik tilnærming innebærer nærmest en kritikk for kritikkens skyld, og den postkritiske tradisjonen gjør opprør med denne systematisk kritiske tilnærmingen. Denne formen for kjølig, analytisk distanse til teksten bidrar, ifølge Felski, til at kunsten blir tappet for verdi.

Som en motsats til mistankens hermeneutikk, argumenterer Felski istedet for en hermeneutikk der tilknytning og affekt står i hovedfokus, såkalt *Hermeneutics of Attachment*. Denne innfallsvinkelen bygger særlig på Bruno Latours aktør-nettverk-teori⁵, som Felski beskriver dette slektskapet med Latour ettertrykkelig i boken *Limits of Critique* (2015):

If actor-network theory is a philosophy of relation, so, in its more modest way, is hermeneutics, which casts texts and readers as cocreators of meaning. [...] the reader-text connection becomes part of a network rather than a self-enclosed dyad – yet connection that remains vital to literary studies [...]. Reading, in this light, is a matter of attaching, collating, negotiating, assembling – of forging links between things that were previously unconnected.

Felski, 2015:175

Heller enn aktivt å innta en kritisk og distansert posisjon til teksten, argumenterer Felski for å vie større oppmerksomhet til det som oppstår i det umiddelbare møtet mellom tekst og leser. Hun ønsker å undersøke hvorfor vi leser, og hva dette møtet kan frembringe: «Rather than looking behind the text – for its hidden causes, determining conditions, and noxious motives – we might place ourselves in front of the text, reflecting on what it unfurls, calls forth, makes possible. That is not idealism, aestheticism, or magical thinking but a recognition – long overdue – of the text’s status as cofactor: as something that makes a difference, that helps makes things happen” (Felski, 2015:12).

Felski ønsker, med andre ord, at den hermeneutiske fokuseringen bør ligge på forholdet mellom leser og tekst, og at det som oppstår i dette møtet innebærer en dialogisk prosess, en interaksjon mellom leser og tekst: «Reading, in this sense, is not just a cognitive activity but an embodied mode of attentiveness that involves us in acts of sensing, perceiving, feeling, registering, and engaging” (Felski, 2015:176). En av Felskis

---

⁵ Sosiologen Bruno Latour har utviklet metoden aktør-nettverk-teori, som i korte trekk dreier seg om at fenomener, mennesker og sosiale situasjoner bør bli sett som en del av et stort virkende nettverk der hver av disse delene virker inn på hverandre ved å utvides, innsnevres, lage nye forgreininger og forståelsesformer (Felski, 2015:8).

mest kjente utgivelser, *Uses of literature*, har, på lik linje med *The Limits of Critique* (2015), skapt kontrovers i det litterære fagmiljøet.

Boken er skrevet som et manifest, og ønsker å undersøke de ulike stadiene leseren (potenisielt) gjennomgår i møte med en skjønnlitterær tekst. Tittelen, *Uses of literature*, inneholder et paradoks. For Felski argumenterer for en ikke-instrumentaliserende tilnærming til litteratur som bruks-begrepet *uses* impliserer. I stedet ønsker hun å forstå mer om hvilken funksjon boken kan ha når den så og si er «i bruk», og i interaksjon med leseren: «We are solely in need of richer and deeper accounts of how selves interact with texts» (Felski, 2008:11). Dessuten ønsker hun å forstå subjektets motiver for å lese – eller mer presist forstå *hvorfor* vi leser.

For å nærme seg en forståelse av dette, har Felski delt inn stadiene i leseprosessen i fire ulike kategorier – *gjenkjennelse* (recognition), *fortryllelse* (enchantment), *kunnskap* (knowledge) og *sjokk* (shock). Hver av disse kategoriene beskriver ulike former for affekter, eller estetisk respons, som Felski vekselvis kaller det, som kan oppstå i det interaktive møtet mellom leser og tekst.

Den første blant kategoriene, gjenkjennelse, beskriver opplevelsen av å kjenne seg igjen – i eget liv, i egne relasjoner, ved å kjenne igjen trekk ved karakterene, omgivelsene eller miljøskildringer som gir konnotasjoner til eget liv. Begrepet gir assosiasjoner til det aristoteliske fenomenet *anagnorisis*, som Aristoteles beskrev som en av nøkkelementene i det greske dramaet (Felski, 2008:15). Opplevelsen av gjenkjennelse kan ha en suggererende effekt på leseren, til tross for at det kan være vanskelig å peke på det helt konkrete som vekker denne fornemmelsen i leseren. Felski beskriver det slik: «Recognition is not repetition; it denotes not just the previously known, but the becoming known. Something that may have been sensed in a vague, diffuse, or semi-conscious way now takes on a distinct shape, is amplified, heightened, or made newly visible» (Felski, 2008:25). Det å leve seg inn i andre karakterer, og gjenkjenne seg i disse, er en form for empatisk respons.

Den neste kategorien, fortryllelse, beskriver i større utstrekning den altoppslukende opplevelsen av å bli dratt inn i et eget (skjønnlitterært) univers, og erkjennelsen av å være «[...] enclosed in a bubble of absorbed attention that is utterly distinct from the hit-and-miss-qualities. [...] Enchantment is soaked through with an unusual intensity of perception and affect; it is often compared to the condition of being intoxicated, drugged, or dreaming» (Felski, 2008:55). Denne følelsen av fortryllelse i møte med en tekst, oppstår i et vakuum fra omverdenen som, jamfør Weber, fremstår avfortryllet. Felski peker på at dette stadiet også innebærer en form for selvforglemmelse: «an intensely charged experience of absorption and self-loss» (Felski, 2008:67).

Det nest siste stadiet, kunnskap, beskriver det å skape en ny erkjennelse, eller ny kunnskap omkring noe – ikke nødvendigvis i teoretisk forstand, men i overført betydning. Denne kunnskapen kan dreie seg om å få innsikt i andre fiktive karakterers indre, deres forståelseshorisont, forestillingsverden og måten å agere i verden på.

Sjokket, den siste kategorien, har likhetstrekk med den aristoteliske begrepet katarsis – renselsen, som ifølge Aristoteles oppleves som en plutselig følelse av fornyet forståelse, og renses bevissthet – en fornemmelse som dessuten er uløselig forbundet med *mimemisis* (identifisering) som er blant de andre kategoriene Felski viser til. Katarsis er følelsen som oppstår etter sjokket. Sjokket, slik Felski beskriver det, innebærer noe uventet. Det er antitesen til kategorien fortryllelse (enchantment): «it denotes a sudden collision, an abrupt, even violent, encounter; the essence of shock is to be jarring. Unlike pity and fear, it is fueled by an essential element of surprise; while we can fear what we already know, shock presumes an encounter with the unexpected, an experience of being wrenched in an altered frame of mind» (Felski, 2008:113).

For å illustrere denne kategorien, trekker Felski frem et eksempel på en slik erfaring: «[...] shock builds on a sense of fear, serving as synonym for terror or intense fright, while also shading towards rather different associations of disgust and repulsion. If we find ourselves shocked by graphic portrayals of organs or orifices, secretions of excretions, our reaction does not spring from any real or imagined threat to our safety;

the affront is to our moral or aesthetic sensibilities rather than our physical well-being» (Felski, 2008:113).

Disse stadiene forløper ikke nødvendigvis i noen kronologisk rekkefølge, og det er heller ingen garanti for at en gjennomlever dette i møtet med en tekst. Likevel tegner disse kategoriene et godt bilde over den affektive kompleksiteten som kan oppstå i den interaksjonelle forbindelsen mellom lesere og tekst.

Gjennomgående for Felskis filosofi, er den demokratiske tilnærmingen til lesing som praksis. Hun ønsker å fjerne fokus fra akademikerne, og den litteraturvitenskapelige tradisjonen med dekonstruksjon og kritisk-analyserende nærlesning som motiv, og heller rette fokus mot hverdagsleseren og den umiddelbare affektive responsen som kan oppstå i dette møtet: «Interpretation becomes a coproduction between actors that brings new things to light rather than an endless rumination on a text's hidden meanings or representational failures» (Felski, 2015: 174).

Det er likevel verdt å poengtere at det å lese postkritisk ikke innebærer å være ukritisk (Felski, 2015:173). Men at det å bevisst skape en analytisk fundamentert distanse til teksten, det å lese, eller så og si interagere med en tekst kritisk og objektivt, fører til en form for fortrenning av følelser. Felski argumenterer heller for det å stille seg mer åpen og nysgjerrig overfor teksten, og det som ligger i overflaten av den – det være seg et kunstverk, en tekst eller lignende.

Noe som forener Felski med den neste teoretikeren jeg vil introdusere, er det emosjonsorienterte fokuset. Den amerikanske filosofen, Martha Nussbaum, har introdusert en rekke teorier om hvilke prosesser lesing av skjønnlitteratur kan fremkalle. En av hennes hovedteser er at lesing kan utvikle våre empatiske evner, og gjøre oss bedre kjent med vårt emosjonelle repertoar. På lik linje med Felski, ønsker også Nussbaum å forstå hvordan lesingen resonnerer i den enkelte og hvilke motiv vi har for å lese. Kort oppsummert – hvorfor leser vi? Og hvordan kan lesing røre ved vår forestillingsevne?

Den norske litteraturforskeren, Irene Engelstad, har skrevet innledningen til boken *Litteraturens etikk – følelser og forestillingsevne* (2016)⁶. Her trekker hun frem enkelte funn fra et utvalg fra Martha Nussbaums forfatterskap. I forordet til det innledende kapittelet, *Myter og forestillinger*, trekker Engelstad frem et av Nussbaums hovedargumenter for litteraturens samfunnsmessige betydning:

Litteraturen utvikler vår etiske tenkning, er viktig for demokratiet, for den offentlige samtalen. Fordi den litterære forestillingsevnen viser vei til andres liv, og fordi dette fremkaller følelser vi kan kultivere, forandres vi slik at også vår adferd endres. Særlig gjelder dette vanskelige følelser som avsky, skam, hat og sinne. Det at følelser fremkalles hos leseren, ligger i verkets struktur og form, ikke bare i fremstillingen av de litterære skikkelsenes liv.

Nussbaum, 2016:8

Et av Nussbaums mest sentrale poenger, er at litteraturen gir øvelse i forestillingsevne, utvikler evnen til innlevelse, og gir oss forståelse av følelsenes betydning i møte med andre mennesker (Nussbaum, 2016:10). Teksten kan vekke empati ved at leseren får innblikk i hva karakterene gjennomlever. Dessuten oppøves evnen til å kunne forestille seg, og leve seg inn i, et liv som forløper annerledes enn sitt eget.

Et sentralt poeng hos Nussbaum, er at måten litteraturen *virker* på, er et resultat av samspillet mellom tekst og leser (Nussbaum, 2016:11). Dette poenget vekker assosiasjoner til den amerikanske sosiologen George Herbert Mead, og hans intersubjektive teori, som i korte trekk dreier seg om at subjektiviteten og selvforståelsen blir til gjennom interaksjon med andre (Mead, 1934). Dette perspektivet uthever det dialogisk komposisjonelle forholdet mellom litteratur og psyke. På denne måten kan en si at Nussbaum, i likhet med Felski, anser lesing som praksis som en sosialt dannende prosess. Likevel understreker Nussbaum at god litteratur er det som foruroliger og forstyrrer oss, på en annen måte enn hva faglitteraturen er i stand til (Nussbaum, 2016:11). Dessuten peker Nussbaum på at «[...] litteratur og kunst kan

---

⁶ Denne boken er for øvrig den andre boken kulturredaktør, Merete Røsvik, trekker frem i sin artikkel fra samme år.

gjøre oss mer tenksomme, lede til større emosjonell forståelse for andre mennesker. Det ligger håp i dette, muligheter for utvikling og endring, for solidaritet og omsorg» (Nussbaum, 2016:11).

Dette trekket kaller Nussbaum *den narrative forestillingsevne*. Begrepet peker på evnen til å kunne leve seg inn i ulike narrasjoner og narrativer, og forestille seg livene som utleves i en fortelling. Det er noe unikt ved å få innsikt i karakterers indre liv som i skjønnlitteraturen avdekkes på en måte som sjelden forekommer i det virkelige liv. Gjennom denne innsikten opparbeides evnen til å kunne leve seg inn i andre menneskers livssituasjon: «Den narrative forestillingsevne åpner verden for oss, den er en kraft som kan skape sammenhenger, mening og muligheter» (Nussbaum, 2016:12).

En tredje teoretiker som kan sies å trekke veksler på både Nussbaum og Felskis teorier, er den amerikanske litteraturviteren Louise Rosenblatt. Hun har særlig gjort seg kjent for sitt bidrag til den transaksjonelle reader-response-tradisjonen. Rosenblatt vektlegger, i likhet med Felski og Nussbaum, leseren som subjekt og som meningsproduserende aktør i forbindelsen leser-tekst. I hennes optikk er det leseren som gir liv og mening til teksten gjennom å interagere med teksten med utgangspunkt i egen forforståelse og sine personlige erfaringer (Rosenblatt, 1995:12).

En av Rosenblatts mest kjente teorier, er skillet mellom ulike lesemoduser – den estetiske og den efferente lesemodusen. Disse lesemodusene peker på ulike tilnærminger til det å interagere med en tekst på. Den efferente lesemodusen beskriver der man som leser er ute etter å innhente informasjon om noe spesifikt – i denne modusen har man en praktisk tilnærming til teksten der målet er å innhente informasjon. Dette er typisk i møte med faglitteratur, en bruksanvisning eller lignende. Den estetiske lesemodusen derimot, tar utgangspunkt i at leseren engasjerer seg emosjonelt i teksten, og lever seg inn i det som utspiller seg i teksten (Rosenblatt, 1995:10). Inndelingen mellom efferent og estetisk lesing er ikke absolutte kategorier, eller binære motsetninger, og en kan også befinne seg i en lesemodus der en pendler mellom disse ytterpunktene.

2.4 Proessorientert lese teori – lesing som interaksjonell prosess

Den amerikanske litteraturforskeren, Caroline Shrodes, skrev i 1949 det som har blitt stående som den første doktorgradsavhandlingen om emnet *biblioterapi*. Shrodes argumenterte for at biblioterapien var tett knyttet til den freudianske psykoanalysen (Petterson, 2014:56). Ut fra dette teoretiske standpunktet etablerte hun en modell med tre nøkkelkategorier som også i senere tid har blitt stående som sentrale kategorier som en del av den biblioterapeutiske prosessen. De tre kategoriene Shrodes tar utgangspunkt i er *identifisering*, *katarsis* og *innsikt* (Petterson, 2014:57), og bygger på et psykodynamisk idégrunnlag.

Den svenske litteraturviteren, Cecilia Petterson, har utvidet disse tre nøkkeltermene og dessuten etablert et tydeligere skille mellom hovedretningene innenfor det biblioterapeutiske feltet. I forlengelse av Steenbergs kritikk av biblioterapiens instrumentalisering av litteraturen (ved å gjøre litteraturen til et middel for å oppnå et terapeutisk mål), bidrar Pettersons beskrivelse av de ulike retningene innenfor biblioterapi i en viss grad til å nyansere dette bildet. I boken *Biblioterapi – Hälsofrämjande läsning i teori og praktik* (2020), går Petterson nærmere inn på de ulike retningene. Blant hovedretningene hun beskriver, vil jeg kort trekke frem tre av dem.

Den første er en form for biblioterapi som går under navnet *läsbiblioterapi*, eller litt fritt oversatt – lesebiblioterapi. Det som best beskriver denne formen for biblioterapi, er det terapeutiske potensialet som ligger i det interaktive møtet mellom leser og tekst – «den terapeutiska interaktion som eventuellt sker, utspelar sig alltså i mellan text och läsare» (Petterson, 2020:26). I denne formen for biblioterapi er lesningen sentrum for den eventuelt terapeutiske effekten leseren opplever.

Den andre formen for biblioterapi Petterson viser til, er den *interaktive biblioterapien*. Denne formen for biblioterapi har mange likheter med den formen for samlesing som jeg undersøker i det empiriske kapittelet, tradisjonelt kalt *Shared Reading*. Denne formen for samhandling, eller interaksjon, innebærer i tillegg til leser-tekst enda en dimensjon. Nemlig en leseleder og minst to deltagere i en lesegruppe. Det er, ifølge Petterson, i denne formen for samtaleledede og diskusjonsorienterte lesninger, at det

biblioterapeutiske potensialet ligger. Formålet med denne formen for lesegrupper er ikke uttalt terapeutisk, men utgår fra forestillingen om at «[...] den terapeutiske potentialen hos biblioterapien like mye ligger i samtalen og dialogen om den læste litteraturen som i den individuelle læsupplevelsen» (Petterson, 2020:27)

Til tross for at disse formene for biblioterapi tilsynelatende har mange berøringspunkter med felleslesing, eller Shared Reading, argumenterer direktør i *Læseforeningen*, Mette Steenberg, for at biblioterapi likevel skiller seg ut fra denne leseformen på et avgjørende punkt. Nemlig at «[...] deltagerne rekrutteres på bakgrunn av en definert problematik (efterfødselsdepression) og med et intenderet terapeutisk udbytte i sigte (remediering af depression), og at det er læseguidens rolle at understøtte den terapeutiske proces, hvorfor også interventionerne ledes af en psykolog» (Steenberg, 2022:178)⁷. Shared Reading skiller seg altså fra biblioterapi blant annet ved å ikke ha til hensikt at felleslesningen skal gi et terapeutisk utbytte.

Biblioterapien, som i Steenbergs optikk tar utgangspunkt i en mer instrumentell tilnærming til litteraturen, blir særlig tydelig i den neste, og siste, formen jeg kort vil introdusere – den *kognitive biblioterapien*. Denne formen for biblioterapi er forankret i den kognitive psykologien der formålet er «[...] att förändra ett inlärt beteende» (Petterson, 2020:26). For å oppnå dette formålet, anvendes selvhjelps litteratur og faktaorientert sakprosa «[...] som på ett direkt sätt skildrar liknande svårigheter eller sjukdomar som deltageren i fråga har, eftersom man utgår från föreställningen att individen kan lära sig och följaktligen förändras genom läsning av sådan litteratur» (Petterson, 2020:26). Denne tilnærmingen til litteratur innebærer, slik jeg ser det, delvis å redusere litteraturen til et objekt – et middel for å oppnå et bestemt formål.

---

⁷ Steenberg viser her til en studie gjennomført av Cecilia Petterson (2022) der formålet for studien var å undersøke om kreativ, interaktiv biblioterapi kan ha en innvirkning på kvinner med fødselsdepresjon, og deres psykiske helse. Lesegruppen ble ledet av en lisensiert psykolog.

3 Metodisk tilnærming

Metoden jeg anvender i denne oppgaven, er bygget på et kvalitativt forskningsdesign. Denne metodiske tilnærmingen åpner opp for en mer åpen og eksplorerende tilnærming, både med hensyn til observasjonen i lesegruppene og i intervjuene med deltagerne i studien. Dette gir en mer inngående forståelse av deltageres refleksjoner om lesningens virkninger, og opplevelsen av å lese i fellesskap.

I det følgende vil jeg blant annet komme nærmere inn på det vitenskapsteoretiske grunnlaget den empiriske tilnærmingen er bygget på, og hvilke kvalitative forskningsmetoder jeg anvender i bearbeidelsen av datamaterialet. Avslutningsvis vil jeg peke på enkelte kvaliteter og begrensninger ved studien, i forlengelse av de metodiske valgene jeg har tatt.

Den metodiske tilnærmingen til empirien er todelt. I den første delen av datainnsamlingen deltar jeg i lesegruppene sammen med deltagerne, og tar aktivt del i samtalen og diskusjonene som utspiller seg. Allerede her vil jeg poengtere at det likevel er en sentral forskjell mellom min rolle, og de øvrige deltagerne i studien. Både av hensyn til at jeg er der som en form for observatør, men også som gjest. I min tilnærming til informantene, og i lesegruppen for øvrig, har jeg forsøkt å gjøre meg bevisst min rolle. Som et ledd i dette, har jeg blant annet villet understreke overfor informantene at intervjuene foregår mer som en samtale enn et intervju der det finnes et rett eller galt svar.

I den andre delen av datainnsamlingen har jeg gjennomført individuelle intervjuer med deltagerne i hver av lesesirkelene som samtykket til dette. I underkapittel 3.3 vil jeg komme nærmere inn på utformingen av intervjuguiden, og hvilke temaer jeg ønsket å få innsikt i. Også i denne delen har jeg tatt hensyn til informantenes opplevelse av ivaretagelse, og som et ledd i dette bevisst unngått å stille spørsmål som henvender seg direkte til henholdsvis egen livshistorie, eller dommen de soner i fengselet.

Intervjuene er bearbeidet og analysert basert på Virginia Braun og Victoria Clarkes kvalitative tilnærming *tematisk analyse* (Braun & Clarke, 2006). Denne formen for

analyse, som jeg vil komme nærmere inn på i et av de kommende underkapitlene, gir anledning til å konsentrere det empiriske materialet ved å gjenfinne noen sentrale tematiske områder i det som fant sted – i lesegruppene og i intervjuene. I presentasjonen av empirien i den første observasjonsdelen vil jeg vekselvis trekke frem direkte sitater, parafrasere hendelsesforløp og diskusjoner, og også peke på hvordan enkelte situasjoner utspilte seg, og hvilke konsekvenser dette potensielt fikk for hvordan samtalene utspilte seg. Underveis i den påfølgende analysen vil jeg trekke inn relevante deler fra det teoretiske grunnlaget, for å illustrere disse poengene.

De empiriske funnene fra hver av institusjonene vil primært ikke fremstilles eller analyseres komparativt. Likevel vil jeg enkelte steder se gruppene i lys av hverandre, men ikke med den hensikt å måle dem opp mot hverandre⁸. Dette vil jeg tydeliggjøre særlig fordi ordene *effekter* og *virkning*, slik jeg anvender dem i problemformuleringen, raskt kan lede tanken inn på noe som i kvalitativ sammenheng ikke klinger så godt – nemlig til den kvantitative tradisjonens søken etter objektiv målbarhet. Når jeg i oppgaven⁹ peker på likheter og kontraster ved gruppene, er det med en målrettet tanke om at dette heller forsterker det unike ved hver av dem.

Det er likevel verdt å presisere at det er noen sentrale forskjeller ved hver av gruppene, og at disse forskjellene er vesentlige for å forstå de ulike utgangspunktene for hver av gruppene. Den mest åpenbare forskjellen, er premisset for deltagerens tilhørighet til de respektive institusjonene. De innsatte i fengselet er der for å sone en dom, mens deltagerne i daginstitusjonen aktivt, og har oppsøkt et frivillig tilbud. Deltagerne ved daginstitusjonen har dessuten en lengre tradisjon med lesegrupper, og implisitt også en kultur for å snakke om, og lese litteratur. For deltagerne i fengselet sitt vedkommende, er det første gang de deltar i en slik gruppe, og til forskjell fra daginstitusjonen har de ikke på samme måte fått etablert en kultur for bestemte måter å snakke om litteratur på seg imellom.

---

⁸ Dette har også å gjøre med at gruppene empirisk er inkommensurable størrelser som ikke lar seg måle opp med hverandre, eller mot en felles målestokk.

⁹ Jeg vil også belyse noen likhetstrekk og kontraster i observasjonen og analysen av de to lesegruppene.

En annen sentral forskjell er at de to institusjonene har ulike utgangspunkt og kulturer for omgang med kunst, kultur og litteratur. Dagingstusjonen tilbyr en rekke kulturelle aktiviteter der deltagerne selv har en sentral rolle når det gjelder å forme innholdet i aktivitetene. Flere av deltagerne har deltatt i lesesirkelen i en årrekke, og har etablert en kultur for hvordan man tenker, resonnerer og snakker om lesing, og på hvilken måte det virker på dem som individer. Dessuten har de et større grunnlag for å vite hva konseptet lesesirkel innebærer, og kanskje en mer spisset bevissthet omkring dette. Også dette kan bidra til å påvirke svarene de gir både i lesesirkel-settingen, og i intervjuene.

I motsetning til dagingstusjonen, er det første gang de innsatte i fengselet er med på en lesesirkel, og dermed har de ennå ikke etablert en kultur for hvordan en slik seanse kan forløpe og hvordan man reflekterer høyt rundt det som blir lest. I fengselet observerte jeg at det var en lavere terskel for en mer «ertende» holdning til innholdet i teksten, og det som utspilte seg. I dagingstusjonen var det tilsynelatende rom for høyere grad av alvor, analyse og refleksjoner fra eget liv.

3.1 Vitenskapsteoretisk forankring

I tilnærmingen til det empiriske materialet, arbeider jeg ut fra en fenomenologisk-hermeneutisk undersøkelsesmetode, også kjent som hermeneutisk fenomenologi. Med en slik kvalitativt fortolkende tilnærming, ønsker jeg å bedre forstå det som oppstår i møtet mellom teksten, individene og konteksten den leses i, og hvordan dette møtet virker inn på den enkelte deltageren. Jeg er også nysgjerrig på å undersøke på hvilken måte det å lese og diskutere en tekst sammen, oppleves annerledes enn å lese en tekst alene.

Som en del av den fenomenologiske tilnærmingen til informantene, ønsket jeg å forstå og illustrere deltagerens opplevelse av lesesirkelen – av fenomenet. Med det hermeneutiske blikket ønsket jeg å fortolke meningsstrukturene både i de individuelle intervjuene, i det situasjonelle, og i samspillet mellom deltagerne. Disse vitenskapelige tradisjonene, hermeneutikken og fenomenologien, er nært koplet til hverandre, og

derfor ser jeg det som et naturlig utgangspunkt for bedre å forstå virkningen av en slik leseerfaring – både det kontekstuelle og det individuelle.

Dette metodologiske utgangspunktet, der fortolkningen har en så sentral rolle, fordrer en bevissthet omkring fortolkningsrammen, som i stor grad er formet og farget av min egen forforståelse, og det jeg som forskende leser inn i situasjonen. Jeg ønsket derfor å etterstrebe en objektiv og nøytral posisjonering. Dette er svært sentralt innen den fenomenologiske filosofien: «Innenfor fenomenologisk filosofi er objektivitet uttrykk for troskap mot de undersøkte fenomenene. Målet er å nå frem til en undersøkelse av essenser – fenomenenes vesen – ved å gå fra å beskrive enkeltfenomener til å søke etter dere allmenne vesen» (Kvale & Brinkmann, 2009:45). Som tidligere poengtert, og i forlengelse av Gadammers hermeneutikk, innebærer all form for fortolkning et lag av egen historisitet og forforståelse. Man vil derfor ikke kunne gå inn i en forskningssituasjon med et *rent blick*, og et fullstendig kjølig observerende, objektivt eller nøytralt blick.

3.2 Utarbeidelse av intervjuguide

Intervjuguiden ble utarbeidet med sikte på å skaffe et overblikk over noen hovedområder. Jeg ønsket å få et innblikk i hvilke effekter og kvaliteter deltagerne forbinder med lesing, deres motiv for lesing og hvordan det å lese i fellesskap skiller seg fra det å lese alene.

I planleggingsfasen var jeg bevisst på å begrense avstanden mellom meg selv, som undersøkende, og informantene. Den semistrukturerte intervjuformen virket derfor som en hensiktsmessig tilnærming, også fordi denne intervjuformen gir anledning til å kunne stille oppfølgingsspørsmål, og forme intervjuet til noe som minner mer om en samtale enn en intervjusituasjon.

I Kvale og Brinkmanns *Det kvalitative forskningsintervju* (2009) blir semistrukturerte intervjuer beskrevet på følgende måte: «[...] en planlagt og fleksibel samtale som har som formål å innhente beskrivelser av intervjupersonens livsverden med henblikk på fortolkning av meningen med de fenomener som blir beskrevet» (Kvale & Brinkmann,

2009:325). Det semistrukturerte kvalitative forskningsintervjuet er dessuten hensiktsmessig for å nærme meg informantenes subjektive forståelse, og deres unike utgangspunkt for en slik tilnærming.

3.3 Forskningsetiske hensyn

I anvendelsen av den metodiske tilnærmingen har jeg tatt hensyn til de forskningsetiske utfordringene som er knyttet til gruppene med informanter. Av hensyn til disse utfordringene har jeg blant annet valgt å anonymisere informantene i studien ved å gi dem andre navn. Også navnet på de to institusjonene er blitt anonymisert. Disse grepene er anvendt for å redusere risikoen for gjenkjenning, og identifikasjon. Jeg vil heller ikke gå noe særlig inn på alder eller kjønn på deltagerne, da jeg ser dette som noe underordnet for kvaliteten og forståelsen av problemstillingen, og som ytterligere svekker mulighetene for identifikasjon. Av hensyn til prinsippet om konfidensialitet, og i henhold til retningslinjene ved de forskningsetiske komitéene, slettet jeg opptakene av intervjuene etter transkriberingen var gjennomført. Jeg vil komme nærmere tilbake til arbeidet med de forskningsetiske utfordringene i forkant av datainnsamlingen.

I arbeidet med å skaffe relevante informanter til denne studien, har jeg støtt på flere utfordringer. Disse utfordringene henger i all hovedsak sammen med at lesegruppene jeg har oppsøkt betegnes som en sårbar gruppe. Dette fører med seg en rekke forskningsetiske hensyn. Både når det gjelder godkjenning fra de nasjonale forskningsetiske komitéene, som *Norsk senter for forskningsdata* (NSD), *Regionale komitéer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk* (REK) og i siste instans, *Kriminalomsorgens sentrale forvaltning* (KSF).

Etter å ha orientert meg i hvilke komitéer det var nødvendig å hente inn godkjenning fra, rapporterte jeg om prosjektet til NSD og REK våren 2022. REK vurderte prosjektet som såkalt ikke fremleggingspliktig. NSD godkjente prosjektet etter noen enkle revideringer. Da jeg så fikk på plass en avtale med et fengsel, måtte jeg innrette meg etter Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (KSF) og lovverket i henhold til Rundskriv G07/2007. Dette innebar å sende inn en søknad til den regionale kriminalomsorgen

med prosjektbeskrivelse, intervjuguide, informasjonsskriv til deltagerne inklusivt samtykkeskjema, og uttalelse fra veileder.¹⁰

Formålet med det sistnevnte rundskrivet er «[...] å sikre at forskningen gjennomføres på en forsvarlig måte og at domfelte og tilsatte ikke utsettes for personlige belastninger» (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, 2023). Kriminalomsorgen ved den aktuelle regionen vedtok å innvilge søknaden på bakgrunn av innsendelse av prosjektbeskrivelse, intervjuguide, infoskriv til deltagerne inklusivt samtykkeskjema, og uttalelse fra veileder.

Som det framgår av godkjenningene fra de ulike instansene, skal forskningen være basert på samtykke fra informantene. Både de som deltar i de individuelle intervjuene, men også de øvrige deltagerne i gruppen som av uoppgitte grunner ikke ønsket å stille til intervju. Som det også blir antydnet i Kvale og Brinkmanns metodebok (2009), er forskningsintervjuet gjennomsyret av etiske problemer som oppstår i spenningsfeltet mellom intervjuer og intervjuobjekt, i kombinasjon med streben etter både å produsere ny kunnskap, og å operere forskningsetisk forsvarlig (Kvale & Brinkmann, 2009:35).

Når det gjelder utforming av intervjuguiden til de semistrukturerte intervjuene, har jeg bevisst valgt å utelukke spørsmål som beveger seg for tett på deltakernes egne livshistorie, av hensyn til personvern. Herunder sikter jeg henholdsvis til hvilken dom de intervjuede innsatte sitter inne for, og hvilke psykiske utfordringer som har ledet deltagerne ved daginstitusjonen til nettopp å oppsøke dette tilbudet.

3.4 Utvalg

Da jeg først begynte å undersøke hvilke institusjoner som arrangerte lesesirkler som en del av sitt tilbud, ønsket jeg å oppsøke to (eller flere) steder som tradisjonelt blir ansett som vidt forskjellige. I den sammenheng har jeg blant annet vært i dialog med en institusjon for mennesker med spiseforstyrrelser, en daginstitusjon for mennesker med psykiske utfordringer og et fengsel. Etter en lengre korrespondanse med hvert av stedene, landet det til slutt på de to sistnevnte.

---

¹⁰ Se vedlegg 3, 4 og 5

Som en del av prosessen med å finne informanter til oppgavens empiriske del, kom jeg tidlig i kontakt med en som jobber frivillig som leseleder ved en rekke ulike institusjoner. Leselederen fant jeg gjennom en Facebook-gruppe for såkalte *leseledere* i Norge. Kontakten ledet frem til en institusjon på Østlandet som arrangerer ulike aktiviteter på dagtid, der lesesirkel er blant disse. De andre aktivitetene de tilbyr er i all hovedsak også kreativt utøvende som blant annet maling, håndarbeid, arbeid med musikk, og også isbading.

Den andre informantgruppen, fengselet, kom jeg i kontakt med gjennom å oppsøke fengselsbibliotekaren for det aktuelle stedet. Det viste seg at hun akkurat hadde satt i gang tenkningen rundt et slikt prosjekt, og dagen jeg besøkte gruppen sammenfalt med at det var første gang de testet ut denne leseformen. Etter en langvarig prosess med godkjenninger og skriv til den regionale kriminalomsorgen, fikk jeg omsider besøke fengselet. Tilbudet skiller seg ut fra de andre aktivitetene som foregår i fengselet, der arbeid i verkstedet eller på sløyden, trening, surfing på data og TV-titting er gjennomgående. Flere av de innsatte følger også studier, både bachelor- og mastergrader ved ulike universiteter.

Utvalget av informantgrupper bygger på det metodiske prinsippet *strategisk utvalg*. Metoden anvendes innen kvalitative studier, og tar sikte på at sammensetningen i det empiriske grunnlaget vil gi en større dybdeforståelse av et gitt forskningsområde. I denne tilnærmingen bygger utvalget på en vurdering av hvilke enheter som er relevante og interessante for å kunne besvare problemstillingen (Grønmo, 2004:88).

3.5 Bearbeiding og analyse av råmaterialet

I etterkant av datainnsamlingen ved hver av institusjonene, begynte jeg arbeidet med transkriberingen av råmaterialet både fra lesesirkelen, og de individuelle intervjuene. Med bakgrunn i den vitenskapsfilosofiske posisjonen jeg har valgt, med et fenomenologisk hermeneutisk utgangspunkt, har fokuset i bearbeiding av datamaterialet vært på å få ett innblikk både i deltakernes og min egen fortolkning av lesesirkelen, og virkningen av den.

I beskrivelsen av observasjonene vil jeg derfor veksle mellom fremstillingen av egne observasjoner, og av samtalene og situasjonene som utspilte seg. Samtalene som utspilte seg, er betydelig komprimert med sikte på å trekke frem essensene i situasjonene som utspilte seg. Tanken bak å trekke frem disse observasjonene, er å illustrere hvordan en lesesirkel kan forløpe, og hvordan lesingen gjør at deltakerne eksempelvis kopler teksten til erfaringer fra egne liv og relasjoner, skaper nysgjerrighet, uventede assosiasjonsrekker, tankerekker og samtaleemner.

I behandlingen av det transkriberte materialet av de individuelle intervjuene, har jeg valgt den metodiske tilnærmingen *tematisk analyse*. Denne analytiske tilnærmingemetoden gir anledning til å identifisere, analysere og tolke tendenser, tematiske områder og mønstre i den kvalitative dataen, på tvers av intervjuene i hver av gruppene, for å nærme meg et svar på oppgavens problemstilling.

I arbeidet med den tematiske analysen, har jeg tatt utgangspunkt i Virginia Braun og Victoria Clarks trinnvise seksstegs-analyse, slik den er skissert i deres artikkel *Using Thematic Analysis in Psychology* (2006). Til tross for at tittelen antyder bruk i psykologisk forskning, er den også egnet til kulturstudier og lignende kvalitativt orienterte studier. I det følgende vil jeg beskrive disse seks fasene i korte trekk, og demonstrere hvordan disse fasene har utspilt seg i den analytiske prosessen.

Den første fasen i Braun og Clarks tematiske analyse innebærer å gjøre seg kjent med datamaterialet. Det vil si å lytte til opptakene fra intervjuene, transkribere dem, lese gjennom materialet gjentatte ganger og notere ned umiddelbare tanker om tematiske gjengangere i intervjuene. Det andre steget innebærer å kode materialet på tvers av intervjuene. På dette nivået markerte jeg utsagn jeg fant interessante og som så ut til å belyse problemstillingen. På det tredje nivået søkte jeg etter potensielle tematiske områder, og sorterte disse i ulike fargekategorier slik at de var lettere å identifisere i ettertid.

På det fjerde nivået evaluerte jeg temaene jeg foreløpig var kommet frem til, og vurderte hvorvidt disse temaene stemte med tenkningen min etter å ha lest over datamaterialet i de foregående nivåene. På dette nivået er det vanlig å revidere, endre og justere i hvilken grad de tematiske inndelingene har sammenheng med datamateriale. På det femte nivået definerer og navngir en de tematiske kategoriene, disse kategoriene kan også inneholde underkategorier. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i analysen av funnene i neste kapittel. Det sjette, og siste nivået, er noe overlappende med det femte, og dreier seg om å formulere og produsere det skriftlige arbeidet av analysen.

Braun og Clarke (2006) skiller i sin beskrivelse av den tematiske analysen mellom semantiske og latente tematiske områder. Dette skillet dreier seg om to ulike nivåer, eller en dreining i den analytiske tilnærmingen til den empiriske dataen. Den *semantiske* tilnærmingen innebærer en søken etter de tematiske områdene ut fra det som er blitt sagt, og er mer deskriptiv enn eksplorerende i sin form, og mer orientert om de overfladiske tendensene slik de kommer til syne i transkripsjonene.

Ideelt innebærer den videre analysen en dreining fra det deskriptive til det fortolkende – det *latente*. På det latente nivået ser en forbi de overfladiske funnene i det empiriske materialet, og nærmer seg en større forståelse av de underliggende, latente meningene i empirien: «[...] a thematic analysis at the latent level goes beyond the semantic content of the data, and starts to identify or examine the *underlying* ideas, assumptions, and conceptualizations – and ideologies – that are theorized as shaping or informing the semantic content of the data» (Braun & Clarke, 2006:84).

Denne analytiske orienteringen mot den latente tilnærmingen til empirien, innebærer altså en vending fra det deskriptive, semantiske nivået med fokus på beskrivelse av overfladiske temaer og mønstre, til tolkning og sammenstilling av disse funnene opp mot det teoretiske grunnlaget. I tolkningsarbeidet i den tematiske analysen vil jeg derfor også trekke linjer tilbake til funn fra det teoretiske grunnlaget, og undersøke i hvilken grad det kan sies å være en sammenheng mellom disse.

I artikkelen *Interpretation in Qualitative Research* (Willig, 2017) i *Sages Research Methods*, blir det også trukket frem et bevisstgjørende poeng når det gjelder tematisk analyse som metodisk tilnærming. I dette momentet blir også fortolkning som en del av den tematiske analysen betont:

The process of interpretation poses significant ethical challenges because it involves a process of transformation. The material that is being interpreted is given new meaning by the researcher and this enables the researcher to shape what comes to be known about it. With this power to transform meaning comes responsibility.

Willig, 2017:286

Tilnærmingen til den tematiske analysen, og til det empiriske materialet i seg selv, fordrer altså bevissthet omkring forskerens makt til å forme meningsinnholdet i empirien, altså i deltagernes utsagn, fakter, kommentarer og holdninger. Denne tilnærmingen krever altså, som det blir pekt på i samme artikkel fra Sage, en balanse mellom refleksivitet og subjektivitet (Willig, 2017:291). Det vil si en balanse mellom informantenes stemme – subjektivitet – og mine egne fortolkninger av meningsinnholdet i dette – refleksivitet. Fortolkningsakten er i seg selv meningsproduserende.

I presentasjonen av observasjonene i lesegruppene, vil jeg understreke at mine subjektive erfaringer ikke vil settes i forgrunnen. Jeg vil snarere rette fokus mot stemningene, assosiasjonsrekkene og diskusjonene som utspiller seg. Det er også verdt å merke seg at drøftingen innledes allerede i den empiriske delen, og ikke er forbeholdt den avsluttende drøftingen i kapittel 5, som i stor grad er en forlengelse og avsluttende diskusjon.

3.6 Kvaliteter og begrensninger ved studien

I utvalget av områdene på feltet, har jeg valgt å inkludere og ekskludere gitte områder. Dette viser seg blant annet når det gjelder beskrivelsen av biblioterapi som felt. Med tanke på at dette er et relativt stort, og voksende, felt, har jeg aktivt valgt å ekskludere

områder av feltet som ville blitt for omfattende, og dermed mangelfullt, å skulle rekke over. Blant disse kan jeg nevne skriveterapi, kunstterapi, selvhjelpsbiblioterapi og biblioterapi for barn.

En studies validitet dreier seg om i hvilken grad forskningen bidrar til å belyse de spørsmålene som er utgangspunktet for studien (Kvale & Brinkmann, 2009:250). Gjennom oppgavens problemstilling undersøker jeg hvilke virkninger lesing i fellesskap kan ha. For å nærme meg et svar på dette, har jeg anvendt metoder som gir informantene anledning til å reflektere over dette. Den umiddelbarheten som særpreger den semistrukturerte intervjuformen, gir i stor grad anledning til å nærme meg en forståelse av informantenes opplevelse av lesningens virkninger. Som også Kvale og Brinkmann peker på, er intervju som kvalitativ tilnærming «[...] spesielt velegnet for å undersøke menneskers forståelse av betydningene i sin egen livsverden» (Kvale & Brinkmann, 2009:132).

Reliabilitet har med forskningsfunnenes pålitelighet og troverdighet å gjøre, og at det empiriske materialet er relevant for forskningens formål (Kvale & Brinkmann, 2009:250). Validiteten, det at forskningen undersøker det den sier at den skal undersøke, styrker studiens reliabilitet. Det reliable aspektene ved studien styrkes ved at jeg viser frem empirien, den tematiske analysen og den avsluttende konklusjonen. Noe som i siste instans styrker studiens transparens.

4 Empirisk materiale og analyse – kategorisering av funn

Empirien jeg har hentet inn, bygger på opplevelser fra deltagende observasjon i lesegruppene fra henholdsvis fengselet og daginstitusjonen, og fra intervjuer med de deltagerne som samtykket til å bli intervjuet i etterkant av lesegruppen. Disse intervjuene ble strukturert rundt (det semistrukturerte) prinsippet om at alle skulle bli stilt omtrent de samme spørsmålene, samtidig som det var rom for oppfølgingsspørsmål.

Intervjuguiden, som er vedlagt i oppgavens siste del, er en grov skisse over de spørsmålene jeg stilte. I tråd med det semistrukturerte prinsippet ga dette rom for oppfølgingsspørsmål, og at hvert av intervjuene i ulik grad tok ulike retninger. Spørsmålene i intervjuguiden er strukturert over fire tematiske hovedområder, som jeg vil gjengi i den tematiske analysen og bearbeidelsen av intervjuene. Dette vil jeg komme tilbake til senere i oppgaven.

Som nevnt tidligere, bygger empirien på en abduktiv tilnærming der jeg vekselvis pendler mellom teori og empiri, men der teorien er tyngst vektlagt. Her er jeg interessert i å forstå det teoretiske i lys av det empiriske. Jeg vil, med andre ord, ikke forsøke å søke bekreftelse for det teoretiske grunnlaget i den empiriske delen, men heller trekke linjer tilbake til teorien der det gjør seg gjeldende.

Transkripsjonene fra intervjuene er valgt ut som enkelte bruddstykker, og lengre utlegninger der innspillene ikke videre tilfører noe nytt til oppgaven er markert med [...] -klammetegn. Dette er en naturlig følge av å bygge intervjuene på en semistrukturert metode. For ordens skyld er leselederens innspill markert med klammetegn («»). I de følgende observasjonene og sitatene vil jeg derfor veksle mellom direkte sitater, parafrase, og gjengivelse av situasjonene og stemningen som utspilte seg under lesesirkelene både i daginstitusjonen og i fengselet.

Som nevnt innledningsvis i metodekapittelet, vil jeg ikke foreta en rendyrket komparativ analyse av de to ulike institusjonene. Likevel vil jeg som en del av det å tilegne meg en forståelse av hver av gruppene, belyse enkelte likheter og forskjeller ved dem. Dette

innebærer imidlertid ikke at jeg måler dem opp mot hverandre. Studien er gjennomført på samme måte begge steder, ved at jeg innledningsvis deltar i lesesirkelen og deretter gjennomfører intervjuer med de av deltagerne som ønsker å stille.

4.1 Deltagende observasjon i lesesirkel

Daginstitutionen for folk med psykiske utfordringer ligger vakkert til i et ærverdig bygg med lange historiske røtter. Stedet var opprinnelig bygget som et hospital, eller omsorgshjem, for folk med det som, noe parafrasert, ble omtalt som mennesker med «slitne nerver». Selv i dag viser brukerne av stedet til denne betegnelsen, og flere av aktivitetene ved stedet har fått navn som spiller på denne noe gammelmodige betegnelsen. Filosofien for driften av tilbudet er å skape rom for kreativ utfoldelse og en arena for trygge, og sosiale møter mellom brukerne som oppsøker tilbudet. I sin programforskrift legger de trykk på at institusjonen er en terapifri sone, der fokuset i stedet er fundamentert på tilbudet med kulturelle og skapende aktiviteter.

De som hovedsakelig benytter seg av tilbudet er mennesker som av ulike grunner har falt utenfor arbeidslivet, eller som sliter med psykiske helseplager. Blant aktivitetene villaen byr på, er lesesirkel en av dem. Jeg fikk følge lesesirkelen som orienterer seg etter prinsippet om å være kravløs, en såkalt kravløs lesesirkel. Den kravløse lesesirkelen, som er en annen måte å betegne det mer engelskklingende Shared Reading på, stiller ikke, slik som også navnet indikerer, krav til forberedelse fra deltagerne. Dette skiller seg fra lesesirkelene som stiller med forventninger om at deltagerne skal ha lest en hel bok i forkant av lesesirkelen.

De kravløse lesesirkelene arrangeres ut fra en fast modell. Leselederen tar med to tekster – en novelle, og et dikt. Fokuset for samtalen rundt det som blir lest, er ikke litterær analyse, men heller erfaringen og opplevelsen av teksten, fellesskapet omkring dette og hva dette, så og si, vekker i deltagerne. Leselederen leser høyt fra tekstene, og deltagerne lytter. Underveis i høytlesingen stanser leselederen opp, og gir rom for at deltagerne diskuterer og snakker om avsnittene som har blitt lest.

Som en del av den deltagende observasjonen, fikk jeg selv delta på lik linje som de andre deltagerne, og bidra med innspill til tekstene. Jeg vil påpeke at det her dreier seg om en moderat deltagende observasjon siden jeg har fulgt hver av gruppene gjennom én lesesekvens, og at dette ikke gir den samme formen for dybde og langvarighet som forbindes med deltagende observasjon i sammenheng med for eksempel sosialantropologisk og etnografisk feltarbeid.

I det følgende vil jeg trekke frem utdrag fra lesesirkelen, kommentarer fra deltagerne og jeg vil også beskrive hvilke stemninger jeg fanget opp, som kan bidra til å farge forståelsen av lesesirkelen, og dens virkning. Hovedfokuset vil likevel være på innspillene fra deltagerne, og jeg vil la disse snakke for seg selv.

4.1.1 Høytlesning av novelle

Klokken nærmer seg to en onsdag ettermiddag i oktober, og deltagerne som skal være med under lesesirkelen tar plass i den store sofaen i et avsidesliggende rom i huset. Deltagerne får utdelt novellen vi snart skal bli presentert for. Høytlesningen er til dels akkompagnert av høylytte arbeidere utenfor huset, som for øyeblikket er dekket av høye stillas og hvit bygningsplast. Leselederen har ikke for vane å avsløre hvem som har forfattet novellen før mot slutten, men gjør et unntak denne dagen. Novellen som skal leses er skrevet av Dag Solstad, og hans noe mindre kjente novelle *Moskva* fra novellesamlingen *Svingstol, en samling prosatekster* (Aschehoug, 1967). Solstad var bare 26 år gammel da samlingen ble utgitt.

Moskva trekker linjer fra frykten for Sovjetunionen og kald krig. Den harselerer med bildet av mutte, uttrykksløse og barbariske russere, og gir en kommentar til det europeiske blikket på Østblokken. I Solstads ånd, har jeg-et i fortellingen store tankesprang, og den ene tanken blir hurtig avløst av den neste. Dette legger et parodisk, eller komedieliggende, slør til hele fortellingen.

Etter lesningen av de første avsnittene, stopper leselederen opp og deltagerne får komme med sine refleksjoner det vi hittil har blitt presentert for. Leselederen gir noen

innledende tråder som vi kan trekke i: «Hva tenker dere her? Hvem forteller, hva med denne historien om bilfergen Skagerrak, som sank?».

Magne: Jeg synes det er litt mystisk å forstå hvem som forteller, jeg, fordi først sier han at han har hørt noe om tråleren, og så sier han at han har fått fiskeskjell på hendene. Det er liksom tatt helt ut av sammenheng. Vi vet ikke hvilken posisjon han er i. Så han har en veldig underfundig posisjon i hva vi til nå vet.

Kristian: Det tenker jeg har noe med romanen å gjøre også, eller novellen, mener jeg. At det er noe fremmed ved det, altså fremmedfrykt.

«Hva får deg til å tenke på ordet fremmedfrykt? Du nevnte ordet fremmedfrykt», følger leselederen opp. De andre deltagerne ser ut til også å tenke over dette spørsmålet. En kort stillhet følger før den samme deltageren igjen bryter stillheten med et lengre resonnement.

Kristian: Nei, jeg tenker blant annet på det med havet. For havet er jo fremmed i seg selv, det å kaste seg ut på havet, og det å snakke med noen som ikke snakker, eller at man blir tatt opp av noen der som ikke snakker, eller at man er med noen der man ikke kan gjøre seg selv forstått. Og så beveger de seg utenfor fiskerigrensen som om de ikke, ja nå husker jeg ikke helt hvordan beskrivelsen var [...]. Men noe med at de kunne se ut som noen slags saksedyr, og skrape bunden med trålen. Som om de gjorde noe ulovlig nærmest.

Ivar: Saksekjeft, ja.

Leselederen følger opp: «Også denne beskrivelsen da: 'Det er noe med russernes ansiktstrekk som gjør dem fremmede for oss'».

Magne: Ja, russerne er jo sånn sett fremmede her. Og litt sånn ukjente, på en måte. Det var jo litt av en vending også da, fra 'russisk tråler' og mye båtliv, og så helt plutselig er vi da på Moskvaekspresen. Og Vestbanen. Det ble jo veldig eksotisk da, den Moskvaekspresen.

Therese: Har den virkelig gått fra Oslo?

Så glir samtalen litt over i dette. Hvorvidt det stemmer, og hvor rart det hadde vært. Flere begynner å engasjere seg i dette. Her, merker jeg meg hvordan det kortet utdraget som hittil har blitt lest, har skapt så mange, og ulike assosiasjonsrekker og vekket ulike tanker i hver av deltagerne som hittil har uttalt seg.

«Men i selve historien, tenkte jeg på. Han skriver jo her; ‘Det fortelles at bilferga sank’, ‘det spredte seg et rykte om at tråleren kjørte langs kysten’. Er det en historie på folkemunne, eller hva er dette her?», innvender leselederen. Så følger en kort tenkepause før en av deltagerne, som for øvrig er med for første gang, uttaler seg:

Kristian: Det er noe litt fremmedgjort over hele greia, liksom *Er jeg kommet på feil klode* (med glimt i øyet over Obstfelder-referansen).

De andre deltagerne humrer litt over referansen, som alle virker til å være innforstått med. Samtalen beveger seg igjen tilbake til leselederens innledende spørsmål om årstallet 1967, der både leselederen og deltakerne tar del i diskusjonen om hvorvidt den kalde krigen på dette tidspunktet ikke var *veldig* kald, og om dette i så fall er med til å farge fortellingen. Deretter blir neste del lest, og etter dette følger en kort stillhet, der deltagerne tar seg tid til å tenke over hva de nå vil si.

Magne: ‘Novembertåken’, ja. Det kan jo minne litt om det vi har nå, uten at vi helt er inne i november ennå da, innvender en av deltagerne. Mørkt og kaldt, litt som i novella. [...]

«Her står det jo om Kreml ‘men av og til, det skjer plutselig. Revner skodden og farger kuplene røde. Et fascinerende syn’» gjentar leselederen. [...]

Ivar: Eller så er jo kanskje en invitasjon, fikk jeg for meg da, til kommunister. I og med at han stiller så hardt på russisk her, og russiske strømlinjer som jo er lett å kople til kommunisme. [...] Så kanskje har du et poeng der, at han var mer maoister, at de identifiserte seg mer med maoister enn med Sovjet.

De andre deltagerne nikker bekreftende. Leselederen følger opp med et spørsmål fra et utdrag i novellen: «Men dere, der jeg stoppet opp; ‘I en barnebok så jeg tegninger av fanger’, da er han plutselig tilbake til, skal det være han selv som barn, eller? Refererer han til hva han har lest og hørt som barn? Det er jeg litt usikker på».

Meg: Ja, det dukker jo liksom opp noen sånne barnlige assosiasjoner opp med blant annet Russland som en sånn stor bjørn som sluker resten av Europa.

Flere av deltagerne ser ut til å kjenne seg igjen i dette bildet, og nikker ivrig. Samtalen beveger seg over på bilde over Russland som en barnlig karikatur på Europakartet –

som en 'diger bamse' som Magne kaller den. Så følger en lengre stillhet. Alle tenker seg litt om. Jeg opplever det ikke som en ubehagelig stillhet, men en stillhet man kan hvile i, og som gir rom for ettertanke. En av deltagerne kommer så med et resonnement:

Kristian: Kan jo være en annen referanse her óg da. At det kanskje er et bilde på psyken også. Som med dette digre dyret i Kreml. Det er jo en slags tingliggjøring av mennesket. At mennesket er en ting. Og at menneskene er styrt av sine egne begrensninger. Sine fordommer, eller lovmessigheter. Jeg tenkte litt på Franz Kafka, jeg da. Som beskriver at det er en som våkner av et drømmebilde.

De andre deltagerne ser ut til å kunne følge tankerekken, og nikker bekreftende. «Men det at man ønsker seg at 'en russers uutgrunnelige ansikt skulle dukke opp', hva kan det ligge i det?», spør leselederen nysgjerrig.

Ivar: Nei, de visste jo ingenting. De var bare overlatt til seg selv der nede, og visste verken tid eller sted. De hadde kanskje vært der et døgn, men de kunne jo ikke vite hvor lenge de skulle være der eller hva som skjer. De er ikke fanger, men de håper vel at de kommer ut en dag. Så hvis det kommer en russer ned, kan vel det være en redning? [...]

«Litt lenger ned, i avsnittet under; 'Oppe på dekket slo sjøen innover, bak båten. Det saksekjeftede dyret, usynlig på bunnen av havet. I store kummer havets sølv (som ingen så)'», gjengir leselederen fra teksten. Det oppstår en diskusjon blant deltagerne om hva det såkalt saksekjeftede dyret kan være et bilde på.

Ivar: Det er vel silden det da, havets sølv. Og det saksekjeftede er vel da trålen, eller? Som fanger opp den sølvgrå silden. [...]

Magne: Han trekker jo på en måte paralleller her, altså. Imellom den trålen, det saksekjeftede dyret, og de hordene som da har kommet fra Østen. Og sånn sett da fra de enorme steppene, og de voldsomme arealene, kanskje det skal være bildet på det saksekjeftede dyret som kommer og hjem søker Europa og Vesten. Da blir jo europeerne et bilde på silda, som svømmer i stimer fra den russiske bjørnen. (Han ler kraftig)

Kristian: Man sier jo at geografien gjør menneskene på noe vis. Og ser man geografisk på det er jo Russland det store saksekjeftede dyret fra Østen. Vi blir jo bare små sild i forhold til den kjempen der. En sildestim som utgjør de bittesmå landene i Europa. [...]

Flere av deltagerne peker på at det i det hele tatt er et 'fravær av det koselige og det menneskelige og det varme her', med setninger som 'georgieren som smilte og myrdet'

og tvetydigheten som noe gjennomgående i novellen. Deltagerne ser ut til å ha det moro med å bygge ut bildet de karikerer av Russland og Østen. [...]

«Her, helt på slutten, så står det; 'Moskva ble ikke nevnt mer. De snakket om hvor heldige de hadde vært som hadde blitt reddet. Det var først senere de ga uttrykk for redselen. Det var på land.' Det synes jeg også var litt uutgrunnelig», innvender leselederen.

Kristian: Ja, de ga uttrykk for redselen. Men de hadde kanskje redselen i seg, men de uttrykte den ikke.

«Akkurat, ja. For det har jo kommet frem, redselen, i historien. Men de kunne ikke vise det, nei.»

Therese: Det er jo på en måte også den eneste følelsen som kommer frem her da, redselen. Det er ikke noen følelser som uttrykkes noe særlig før det.

Ivar: Usikkerhet, kanskje.

Ivar: Men hvem er egentlig jeg-et her? Det er ikke noe tydelig synes jeg, og hvordan har den personen havnet der? [...]

Idet samtalen går mot slutten, setter leselederen i gang med å lese det siste stykket. «Er den ikke fantastisk? Vi kunne helt sikkert i flere timer og snakket om dette. Kom det noen flere følelser inn mot slutten, synes dere?».

Kristian: Det var i hvert fall mange lignelser, eller metaforer som kom inn. Det er jo noe som det kan ligge mye følelser i.

«Ja, ikke sant. Kan du nevne noen du merket deg?»

Kristian: Ja, som denne; «[...] i motsetning til de fleste andre fisk, er blottet for ondskap». Hva vet betyr, vet jeg ikke. Men det må vel være en henvisning til russere. I den konteksten det står i, mener jeg.

Magne: Også dette med små menn. Det bringer igjen inn tanken om at vi undervurderer russerne. For de er jo ikke mindre enn oss. Rent fysisk. Det ligger vel noe i det. At vi ser på den som mindre, mer blodtørstige.

Ivar: Ja, jeg reagerte på hvordan han brukte dette med 'små menn' tidligere også. Det er som at han beskriver mennesker som går frem, og voldtar, og dreper, og er

helt barbariske. At det er noe smålig over det. At han heller sikter til å beskrive de på den måten. At de er små menn. Eller små mennesker på den måten.

Ivar: Ja, man føler kanskje at man mister tråden litt. Men så er det jo nesten det han legger opp til her. At man skal miste tråden.

Samtalen går mot slutten, og vi beveger oss mot neste del av den kravløse lesesirkelen. Her skal vi se nærmere på diktet leselederen har tatt med. Denne gangen blir ikke forfatteren avslørt på forhånd.

4.1.2 Høytlesning av dikt

Diktet leselederen har tatt med, *Jeg tror*, er skrevet av Inger Hagerup og er fra diktsamlingen *Videre* (Aschehoug, 1945). Etter høytlesningen av diktet følger en kort stillhet, som blir brutt når en av deltagerne kommer med en kort innskytelse.

Magne: Nei, det var ikke lett å forstå.

De andre deltagerne ser ut til å være enige med Magne, og synes også diktet var vanskelig å forstå. Noen av deltagerne leser for seg selv, og forsøker å finne ut av dette. På dette tidspunktet kunne en risikert at det hele falt til jorden, og at det gikk i stå. Men så tar leselederen initiativ til å lese diktet en gang til. De andre deltagerne nikker med, og vi blir raskt enige om å lese diktet en gang til. Denne gangen kommer en av deltagerne raskt til ordet.

Therese: Den er litt skummel, synes jeg. Det der med «Jeg er en annen enn du tror», og «Mine ord er falske profeter». Hva tenker du? (Hun henvender seg mot Magne).

En av deltagerne, Magne, kommer så med et lengre resonnement, og snakker lenge, i lange setninger. Hele sekvensen starter en slags akselerering av den diskusjonen som hittil har fremstått litt uforløst og halvnølende, idét Magne begynner å resonnerer høyt, i et voldsomt tempo og med stor innlevelse. For å demonstrere dette, og vendingen den fører til, har jeg valgt å ta med store deler av sitatet hans her:

Magne: Jeg synes den er veldig forløsende den her. Veldig fin, rett og slett. For det er på en måte godt å få konstatert hva hun innleder her med hva det vil si å tro. For man kan ikke ikke tro på blod, sitt eget blod som strømmer rundt i kroppen, det må man tro på. Og det synes jeg også er veldig godt beskrevet her. Fordi blodet, det er noe som man ikke kjenner til, man ser sånn sett heller ikke noe til det. Men man vet at det er der. Og det at det er ute av syn, det gjør at vi egentlig bare må stole på og tro at det er der. På samme måte er det med ild. Så det er en del ting ved ens eksistens som ikke ikke kan tro på. Så det var for meg veldig forløsende å få satt ord på. Den andre avslutningen her er også veldig fin, rett og slett litt fiffig. For når hun sier det her med «Hør ikke på meg. Alle mine ord er farlige profeter», så ligger det en slags erkjennelse her om at ordene her, de har på en måte... Eller, ordenes virkelige betydning de har egentlig mistet litt av sin verdi. Hun sier jo det rett ut, at de falske sporene, eller ordene, på en måte er et språk for noe som er forledende. Det forleder oss, så vi ikke ser klart. Vi ser ikke egentlig virkeligheten for så fine og flotte ord. [...] Det er også en slags tvetydighet her, i det at man ikke kan belage seg på at man tror man forstår et annet menneske, og lene seg på at man alltid har full kontroll og vet akkurat hvordan dette mennesket tenker, og hvordan dette mennesket har det. Sånn er det jo ikke. Men man forholder seg jo til et medmenneske som sitter der ved siden av en, sant. [...].

Flere av deltagerne lener seg tilbake i sofaen, og ser tankefulle ut før en av de andre deltagerne følger opp:

Ingrid: Jeg tror egentlig ikke det går an å fortelle mer om hvordan man har det, egentlig. Dypest sett. Da blir jo det farlige profeter.

Therese: Jeg tenker spesielt på det siste der. Det siste verset. For jeg sammenligner det litt med hvordan jeg har det for tiden. Og det med «Hør ikke på meg. Alle mine ord er farlige profeter», og det er de tankene som er negative da. At det egentlig er falske profeter. Som ikke er tilregnelige, eller pålitelige. Og at virkeligheten er en ganske annen enn du tror.

Kristian: Jeg synes også dette diktet er litt skummelt, egentlig. For det sier noe om vår eksistens i livet. At vi bærer ikke på sannheten, noen av oss. Ingen har sannheten. Og derfor beveger man seg i blinde, fordi ingen har den fulle sannhet. Men selv da kan man ikke stole på seg selv. Intet menneske forvalter sannheten. Det ligger i vår natur at vi ikke vet hva sannheten er. Og selv når vi sier at vi har en vei, som vi følger i blinde, som ikke har noen opptråkkede linjer, selv da er vi i den situasjon at vi ikke har noen sannhet.

Jeg merker meg raskt at det er langt mer utsvevende, og følelsesorienterte resonnementer etter diktlesningen, enn i lesningen av novellen. Kanskje kan det ha noe å gjøre med innholdet i diktet sammenlignet med det innholdsmessige i novellen. Det virker ikke som om deltagerne synes det er ukomfortabelt å snakke om egne følelser, men heller at det finnes en sterk kultur og et rom for det her i huset. Leselederen

henvender seg til gruppen: «Hva med dette utdraget; 'La natten føre meg bestandig frem'. Hva tenker dere om den?»

Ingrid: Ja, det var akkurat den jeg satt og tenkte på. Det er jo noe optimisme i det, da. For om natten kommer jo kanskje de vanskelighetene som vi har, da. Det mørket, ikke sant. Og at det kan åpne opp for noen ting, svarer en av deltagerne.
[...]

«Ja, for da 'kommer jo denne døren på klem'» sier leselederen, og parafraserer diktet.

Ingrid: Ja, at det kommer en slags åpning der.

Kristian: Ja, det er kanskje noe med at selve intuisjonen er litt mer sannhetsgivende enn fakta. At intuisjonen griper mere helheten. Og dermed så er det nærmere sannhet enn om jeg skal begynne å veie det med andre. Så er det ikke sikkert alle andre kan gå samme vei som meg.

Magne: Nei, det kan man jo ikke. Alle har sin egen sannhet. Man kan bare gå sin egen vei, men man kan la seg inspirere av andre. Vi har jo forskjellige kropper å forholde oss til.

Hva tenker dere om denne her: «et sted på grensen mellom tid og kropp, stanser tiden opp»?

Ingrid: Kanskje noe med at vi har en kropp, men vi er jo ikke kroppen vår. Som jeg ser det, i hvert fall. Men altså 'grensen mellom ånd og kropp', hva er det? Er det sjelen?

Kristian: Det er i hvert fall veldig spennende tenkt. Mellom ånd og kropp. Kropp er den materielle virkelighet, men ånd det er noe som ikke kan plasseres eller tingliggjøres. Man kan ikke si at ånd er en ting. Den er flertydig, eller mangetydig. Og hvis man sier at mellom det mangetydige, for eksempel da, og det materielle, der må man finne noen grenseoppganger.

Diskusjonen nærmer seg slutten, og leselederen avslører at forfatteren av diktet er Inger Hagerup.

Ingrid: Er det det ja!

Etter dette følger litt kort småprat deltagerne imellom. Noen henvender seg også til meg, og er interessert i å høre mer om prosjektet.

4.1.3 Avsluttende refleksjoner

Da jeg satte i gang med transkripsjonen av lesesirkelen, ble jeg raskt oppmerksom på at de to delene – lesningen av novellen, og av diktet – hadde et svært sentralt, og skarpt skille i måten deltagerne resonnerer og reflekterte omkring innholdet. Lesningen av novellen var i langt større grad enn diktet, preget av en form for saksorienterende karakter, der det å dechiffere innholdet i novellen og søke etter det konkrete sto i fokus. Sett bort fra enkelte henvisninger til novellen som et bilde på psyken, og fremmedfrykten som ble fremstilt i novellen, var det gjennomgående at denne delen av lesesirkelen var nærmest preget av en interesse etter å forstå det tekniske, det konkrete innholdsmessige der det objektive og saksorienterte var det sentrale for diskusjonen.

Til forskjell fra novellelesningen, som var preget av en mer saksopplysende tilnærming, hadde resonnementene under lesningen av diktet en annen karakter. Det mest slående var at diskusjonene som oppsto fremsto som mer subjektive og personlige. Resonnementene var også lengre og assosiasjonene friere, selv metaforbruken var friere, og kunne fremstå som tettere knyttet til deltagerens egne følelsesliv og tankesett.

Jeg tror det finnes to mulige forklaringer for at det oppsto et så markant skille. Kan hende har det å gjøre med at deltagerne hadde fått varmet seg opp litt, og at dette ga en større frihet til å resonnerer friere og mer åpent. Eller så kan det ha en sammenheng med at diktning, som sjanger, i større grad inviterer til tenkning omkring følelser og mer subjektive assosiasjoner.

Da dette skillet ble synlig for meg, ble sammenhengen med Rosenblatts (1995) tidligere nevnte lesemoduser tydelig – den efferente og den estetiske lesemodusen. Der novellen i stor grad er koplet til den efferente, og saksavklarende lesningen, mens diktningen i utstrakt grad er koplet til den estetiske lesningen der det assosiative, sanselige og affektive i større grad settes i spill.

4.1.4 Tematisk analyse av intervjuene fra daginstitusjonen

I etterkant av lesesirkelen, planla jeg individuelle intervjuer med de som ville stille til dette. Det var totalt tre informanter som stilte til intervju. Blant disse har jeg valgt ut noen bruddstykker fra to av intervjuene jeg mener bidrar til å belyse problemstillingen om effekten av lesing, og som forteller noe om hvilken verdi dette kan ha. I det følgende vil jeg gjennomgå de tematiske områdene som har tredd frem etter analyse av intervjuene med de to informantene i daginstitusjonen – Ingrid og Magne. Den metodiske tilnærmingen til den tematiske analysen er nærmere beskrevet i oppgavens metodedel. Ut fra den tematiske analysemodellen, har jeg generert tre ulike hovedtendenser eller tematiske områder. Enkelte av de tematiske hovedområdene er organisert i underkategorier som jeg vil komme nærmere inn på.

Ny (selv)forståelse

Et av temaene som ble tydelig i begge intervjuene var informantenes egne refleksjoner om sitt forhold til litteratur, og til lesing av litteratur i fellesskap, som en kilde til nye måter å bli kjent både med seg selv og med andre på. Ingrid peker på dette tidlig i intervjuet – ‘man blir jo kjent med mennesker’, nevner hun opptil flere ganger:

[...] Man blir jo kjent med mennesker. Hva de tenker, føler, hvordan livet er. Man får en mye bedre kjennskap til mennesker. Både i de gamle bøkene, fra tidlig 1900-tall, men også de nyere bøkene. Man blir jo kjent med mennesker. Deres indre liv. Og det lærer en jo til å forstå mer av andre mennesker. Både hva som er smertefullt, og det at menneskene har så mange behov.

Et element begge peker på, er at lesesirkelene bidrar til å danne fellesskap og samtaler om emner de ellers ikke ville kommet inn på. Magne gir samtidig uttrykk for at fellesskapet gir en merverdi til tekstene, og at de gjør tekstene mer meningsfylte:

Det er én ting at man bygger broer, helt klart, med hverandre, ja. Man styrker jo fellesskapet, sånn sett. Absolutt. I tillegg til at man får mye mer verdi ut av de tekstene man presenteres for. Så man liksom lettere kan legge det bak øret, og få noe meningsfullt ut av det, som man kan ta med seg videre, og bære med seg.

[...] Det synes jeg er veldig artig da. Hvis ikke er det så lett at man liksom bare leser det, og så har man litt vanskeligheter for å holde fast i det da. Det er lettere at det bare sklir vekk, på en eller annen måte. At man ikke får tak i noe man liksom kan holde på videre da.

Også Ingrid fremhever verdien i det å lese sammen, og at hennes egne tolkninger blir satt i sammenheng med de andres tolkninger:

Men også det at når man leser noe, så sier noen noe om teksten. En tolkning man kanskje ikke har hatt selv. Så kommer man på noe nytt selv også. Fordi det trigger noe man har i seg selv. Da vi for eksempel begynte med dette diktet, syntes jeg det var litt vanskelig å forstå. Men så begynte jo Magne å snakke om en del ting. Og da våknet det jo noe i meg. På den måten, så stimulerer man jo hverandre.

Det er et sentralt trekk i begge intervjuene, at informantene gjør seg innsiktsfulle refleksjoner om hva kunsten og litteratur kan, og hva som oppstår i møtet mellom ulike bevisstheter og teksten. Slik de selv forteller, bidrar lesingen til en form for bevisstgjøring som også gir ny selvinnikt. Utover det skaper den også det Svend Brinkmann kaller *selvudsigt* – det vil si et fokus som beveger seg utover ens egen livsverden, og som gir innsikt i noen andres livsskjebner og -historier (Brinkmann, 2019:316). Denne dobbeltheten, mellom selvinnikt og -utsikt, oppstår fordi en får tilgang til mennesket og deres psykologiske betingelser. Eller som Ingrid uttrykker det: «Man får innblikk i andre mennesker når man leser».

Litteraturen åpner for det å forstå mennesket som et komplekst vesen, og skaper bevissthet omkring de intrikate sidene både ved seg selv, og ved andre. Begge informantene beskriver fellesskapet i lesegruppene som både vesentlig og meningsfullt, nettopp fordi denne måten å møtes på gir stadig nye utgangspunkt for samtalene som utspiller seg. Utover å bli kjent med karakterer og bevisstheter i litteraturen, blir man i lesesirkelen også kjent med de andre deltagerne på helt nye måter. Ingrid forteller med stor innlevelse:

Det er en så utrolig fin måte å møtes på, ikke sant. Man blir jo mye bedre kjent med andre mennesker også. Det er så godt å sitte der sammen, sosialt.

Under intervjuene gikk vi nærmere inn på hvordan det å lese alene, skiller seg fra det å lese i fellesskap. Magne nevnte både styrker og svakheter ved begge deler. Noen av kvalitetene han pekte på var at lesegruppa bidro til å styrke fellesskapet, og at egne og andres refleksjoner bidrar til å gi teksten mening og liv. Likevel, påpeker Magne, er det noen særegne kvaliteter ved egenlesingen som faller bort under en lesesirkel:

For det fantasibildet som man kultiverer frem i seg selv når man leser en bok, det er farget av ens egen personlighet som univers. Det kan man bli så glad i! Det kan bli så flott og givende, og kun basert på sin egen personlige tolkning som man selv bygger opp og former ut ifra sin egen tolkning av en tekst. [...] Det er egentlig ikke mulig å matche et sånt personlig kultivert univers som man skaper. Og det er noe som man kanskje ikke får tak i i samme grad, vil jeg si, når man sitter sånn i fellesskap og leser på den måten.

Denne motforestillingen om at 'det personlig kultiverte universet' ikke i like stor grad fanges opp når man leser i fellesskap, skiller seg ut fra forestillingene om de nærmest utelukkende positive sidene ved lesegruppa, slik de har blitt fremstilt gjennom observasjonsdelen og i intervjuene. Kanskje er dette et uttrykk for en viss ambivalens fra Magnes side, til det å lese i fellesskap kontra det å lese alene. Det kan sies å være en dobbelthet i dette utsagnet, som antyder at felleslesningen på visse punkter ikke fanger opp i seg de samme kvalitetene som selvstendig lesing.

Ingrid gir også uttrykk for at det som oppstår idet teksten blir lest i fellesskap, tilfører enda en dimensjon til teksten:

For det første er det veldig spennende at det er et helt nytt stoff hver gang. Og så samles vi. Og når vi leser og diskuterer, dukker det så mange rare ting opp. Og så forstår vi ikke alltid hvorfor. Kanskje noe i tekstene er litt rare. Men så kommer det kanskje mer frem etter hvert som vi leser det. Litt mer mot slutten. Selv om vi heller ikke alltid blir klokere etter slutten heller. Men så deler vi, og de i gruppen forteller om hva de fikk ut teksten.

Det at ens egne tolkninger blir sett i nytt lys ved at også de andre deltagerne supplerer med sine tolkninger, bidrar til å skape nye forståelsesformer. Disse forståelsesformene kan sies å bli til gjennom det Gadamer omtaler som horisontsammensmeltning (Gilje, 2019:17). Denne bevegelsen oppstår idet fortolkerens egne forståelseshorisont og verkets horisont smelter sammen, og så og si blir opphøyd i en høyere enhet. Når denne forståelsen blir komplementert med de andre deltagernes innfallsvinkler, tilfører dette enda en dimensjon, som bidrar til å forme og utvide subjektets forståelsesramme. På denne måten blir grunnlaget for å danne nye meninger, forgreininger og sammenhenger til.

Denne forståelsen kan også bli utvidet ved at det kjente blir forent med det ukjente, og dermed utvider ens egen forståelsesramme. Det som tidligere var fremmed blir kjent ved at leseren tilegner seg stoffet, og gjør det til sitt eget. For å kunne forstå dette fremmede, må fortolkeren samtidig gi litt slipp på egne overbevisninger ved å hengi seg til det ukjente og forstå verket på dets egne betingelser. Det er i dette møtet at nye meningsstrukturer og sammenhenger produseres.

Under intervjuet reflekterer Magne nettopp over betydningen av det å sitte sammen, og diskutere nye tekster og hvordan denne opplevelsen vokser ved at deltagerne fremsetter sine tolkninger:

Jeg synes rett og slett det er veldig hyggelig. I tillegg til at man får mulighet til å spille litt ball sammen, og vokse litt sammen på tolkninger og ha det litt morsomt med å vri og vende litt på det man har blitt presentert for.

Disse tolkningene danner altså grunnlaget for nye former for forståelse, som både Magne og Ingrid gir uttrykk for å være noe de verdsetter med lesegruppa. Samtidig danner dette, som de begge reflekterer over, nye måter å forstå både seg selv og andre på.

Berikelse

Blant begge informantene ble det fremhevet det å delta i lesegruppa som noe berikende, noe som tilførte verdi. Tidlig i intervjuet nevner Magne at lesesirkelen har vært 'givende' og verdifullt:

Det har vært veldig givende, og en flott måte å bli kjent med forskjellige tekster på. Det blir en veldig markant, eller økt verdiskaping når man spiller ball rundt det man har gått gjennom. Det er helt merkbart.

Under lesesirkelen merket jeg meg at Magne opptil flere ganger kommenterte ved det fortellertekniske og komposisjonelle ved teksten, og reflekterte over hvilke effekter dette skapte. Det følgende sitatet er hentet fra et av resonnementenes hans under lesningen av novellen:

Jeg synes det er veldig forløsende, jeg. Med en sånn fortellerteknikk. Det blir liksom så voldsomme svingninger, og man setter i gang assosiasjoner og tankevirksomhet, på en måte. Det bidrar jo virkelig til å sette i gang både følelser, og idéer og sånt. Ellers så kan det lett bli litt tørt, det å lese noe med en mer tradisjonell måte å sette opp teksten på. Dette er mer variert, og har mange overganger og voldsomme sprang i samme paragraf, og noen ganger også i samme setning.

Denne kommentaren til det fortellertekniske er interessant sett i sammenheng med Nussbaums tanker om den litterære forestillingsevne: «[...] Det at følelser fremkalles hos leseren, ligger i verkets struktur og form, ikke bare i fremstillingen av de litterære skikkelsenes liv» (Nussbaum, 2016:8). Det komposisjonelle tilfører altså, ifølge Nussbaum, enda en (affektiv) dimensjon som skaper rammer for følelsesmessig engasjement hos leseren.

Særlig dette ene ordet Magne anvender – forløsende – gikk igjen, både under intervjuene og under lesesirkelen, og særlig under diktlesingen. Kan hende hviler det et viktig poeng i nettopp dette ene ordet. At lesingen virker forløsende. Og kanskje kan det sies å ha sammenheng med det terapifrie utgangspunktet i daginstitusjonen, der det

kulturelle (som blant annet lesesirkelen) blir prioritert fremfor det psykologiske og helseorienterte. Det er ikke dermed sagt at deltagerne ikke skal komme med egne historier, men dersom historiene beveger seg langt utover tekstens historie, vil leselederen sørge for å lede fokuset tilbake til teksten.

Jeg spør Ingrid om det noen ganger hender at det kommer frem noen personlige erfaringer under lesesirkelen. Til dette svarer hun:

Det hender jo, det. Samtidig som vi jo skal holde oss til selve boken da. Men det kommer jo ofte inn ting vi har opplevd selv.

Og kanskje ligger noe av det forløsende og frigjørende nettopp i det at lesegruppa tilbyr et frirom fra den gjentakende jeg-sentreringen som er forbundet med det å samtale med en psykolog, eller å være i terapi. I stedet for å snakke om seg selv, snakker man gjennom en fortelling. Sånn sett utgjør lesegruppa et frirom fra dette jeg-orienterte utgangspunktet. Kanskje er det i denne (narrative) sentreringen, at det emansipatoriske potensialet ligger. I diskusjonene blant deltagerne, er det ikke alltid at det direkte blir italesatt et tydelig 'jeg' – likevel kan det tydes som at resonnementene deres henger sammen med noe som er selverfart.

For å illustrere dette poenget, har jeg trukket ut en av samtalene som utspilte seg mellom Ingrid og Magne mot slutten av diktlesningen:

Ingrid: Når det er balanse mellom ånd og kropp, kan det skje noe med hjertet. «Hjertet flammer opp» eller blir levende på noen måte. Og at det med balansen mellom ånd og kropp er noe man kanskje streber etter. Og at på grensen mellom ånd og kropp, der finnes det er sted hvor tiden liksom opphører.

Magne: Jeg har følelsen av om man finner det nu-et et sted der, at ånd og kropp representerer det du var inne på, i forhold til intuisjon, da ånd, og kropp, fakta. Og at de to hele tiden bryter. Og at akkurat her og nå, er det sånn at tiden på sett og vis sier stopp. Men vi oppfatter jo alltid tiden ulikt. Etter hvilken sinnstilstand vi er i. Omgivelser, og alt sånt. Det påvirker jo hvordan vi oppfatter tid og rom. Det har å gjøre med det sanselige, der, mellom ånd og kropp. Og så kommer jo dette spørsmålet til slutt, om at da skulle vel alt bare ta fyr og bli noe magisk. Men det er jo faktisk ikke sånn. Man sitter igjen med noe helt dagligdags. Som det å kunne sitte her, og oppleve nuet. Og det er like magisk som det er helt dagligdags.

Ingrid: Å! Det er en helt fantastisk følelse. Å kunne oppleve at man er i livet. Å oppleve livet sterkt, ikke sant.

Ingrid og Magnes uttalelse om at disse møtene i lesesirkelen, både med litteraturen og med hverandre, virker berikende og meningsfullt, kan koples til den tyske sosiologen, Hartmut Rosa, og hans begrep om akselerasjon og resonans. Rosas akselerasjonsteori tar utgangspunkt i at den verdenen vi lever i er preget av et stadig raskere (akselererende) tempo både når det gjelder teknologiske fremskritt, sosiale- og samfunnsmessige forhold og livstempo. Disse tre formene for akselerasjon kan lede ut i en opplevelse av fremmedgjøring og fragmentering (Rosa, 2019:183).

Som en motvekt til akselerasjon, er fenomenet Rosa kaller resonans. Resonans beskriver subjektets forhold til verden – et forhold som er preget av gjenklang, mening og vibrasjoner. Opplevelsen av resonans er særlig verdifull i den tidskomprimerte tiden vi lever i, og for å oppleve en slik tilstand fordrer det at subjektet åpner seg for å ta inn verden. I tråd med Latours aktør-nettverk-teori, som Felski og det danske forskningsmiljøet *Uses of Literature* er inspirert av, understreker også Rosa at subjektet ikke er plassert utenfor verden, men derimot at subjektet er sammenvevd i denne helheten (Rosa, 2019:33).

Både Ingrid og Magne setter ord på disse meningsfulle erfaringene med litteraturen. Ingrid mener at omgang med kunst og kultur er helt nødvendig for et godt liv:

Jeg tror at vi menneskene, vi trenger kunst og kultur. [...] Vi må ha noe å leve for. Det er så viktig. Og et bredt utvalg av kunst og kultur. For vi mennesker er jo forskjellig. Vi liker forskjellige ting, og synes ulike ting er interessant og givende.

Magne gir uttrykk for at det som er spesielt 'morsomt og berikende' ligger i møtet med de ukjente tekstene, og måten denne teksten vokser på i møte med sine egne og de andre deltagernes tolkninger:

De som kommer hit og presenterer sine tekster, de har jo et helt annet grunnlag og motiv for hva de velger. Sånn sett blir det helt, helt annerledes. Det er veldig morsomt og berikende.

Dette poenget illustrerer på mange måter essensen i reader-response-teorien, og i Nussbaum og Felskis arbeid. Nemlig aksentueringen av at litteraturen først blir til i møte mellom tekst og leser. I dette møtet blir teksten tilført mening, nye tolkninger og assosiasjoner. I samtalen med Ingrid spør jeg henne om hun tror det finnes noen slags medisin i litteratur. Til dette svarer hun:

Det gjør det absolutt. På så mange måter. Man lærer både å forstå mer av seg selv, men også andre. Og så samler det mennesker. Lesesirkelen, for meg, gjør at jeg har hatt noe å så frem til. Det er så viktig. For å få et godt liv.

Igjen blir poenget med det å utvide forståelsen både av seg selv og av andre nevnt. Det at denne forståelsen blir til i den sosiale rammen lesesirkelen utgjør, kan sies å bidra til å legge til enda en ramme for denne forståelsen. Ikke minst kan det virke som at noe av det meningsfylte ligger i Ingrids bemerkning at det har gitt henne 'noe å se frem til'. Videre peker Ingrid på noe ved lesesirkelen som jeg finner interessant – det at deltagelsen i lesesirkelen kan føre frem til å en form for oppvåkning:

Kanskje det også vekker noe i de som ikke har lest noe før. At det er en måte å gi en liten smakebit av noe, og så vekkes det noe i dem. Man får innblikk i andre mennesker når man leser. [...] Men så begynte jo Magne å snakke om en del ting. Og da våknet det jo noe i meg. På den måten, så stimulerer man jo hverandre. [...] Kanskje det også vekker noe i de som ikke har lest noe før. At det er en måte å gi en liten smakebit av noe, og så vekkes det noe i dem.

Dette med at 'det våknet noe i meg' eller at 'noe ble vekket' er interessant også fordi det som fører en inn i en slik tilstand, og hva som helt bestemt er virkningsfullt, heller er litt diffust. Kanskje kan denne erfaringen av en form for vekkelse gi gjenklang i Felskis estetiske kategori fortryllelse (enchantment), og erfaringen dette indikerer med å bli dratt inn i en tekst eller et narrativ. På en annen side kan det også være en vag

fornemmelse av noe umiddelbart, noe som ikke lar seg kategorisere eller forstås. Fordi det som oppleves som virkningsfullt er umiddelbart.

Likevel pekte både Magne og Ingrid på at kombinasjonen av det å lese og oppdage nye tekster, og nye forfatterskap, og at disse skaper nye former for forståelse og meningsstrukturerer ved at man sammen tolker og forstår, skaper en ramme for noe som virker meningsfylt og berikende.

Viten – nysgjerrighet

Et fenomen som både Magne og Ingrid pekte på, var opplevelsen av å bli kjent med både nye og veletablerte forfatterskap og tekster, og at dette skapte en form for nysgjerrighet og et ønske om å vite mer. Noe av dette grunnlaget, ligger for Magnes del, i at de tekstene leselederen tar med i lesegruppene er tekster han kanskje ikke ville funnet frem til selv:

Sånn som å bli kjent med et sånt arbeid som det her, av en så stor forfatter som Dag Solstad, ikke sant, som man liksom har hørt om, og veit er en bauta. Sånn sett er det en verdi i seg sjøl. Det å bli kjent med hans arbeider, det er jo egentlig ganske viktig med tanke på den posisjonen han har i norsk litteraturliv. På den måten er det veldig berikende. I begynnelsen leste vi også Kjell Askildsen, også en sånn kjent storhet som man bør ha vært litt borti, og kjenne til.

Jeg merket meg særlig denne siste kommentaren: 'bør ha vært borti', som antyder en form for kulturell årvåkenhet, eller at det å ha lest noe av et forfatterskap som har en viss posisjon i norsk litteraturliv, for han fremstår som viktig. Igjen trekker han frem opplevelsen av berikelse i møte med nye, og ennå ukjente tekster:

Det var også veldig berikende, og sunt rett og slett, å stifte bekjentskap med en så stor skikkelse i norsk litteratur. Så på den måten er det jo uvurderlig.

Fellestrekket ved flere av Ingrid og Magnes resonnementer er at lesegruppen har skapt engasjement og stimulert til nysgjerrighet, og et ønske om å bli kjent med noen forfatterskap, og gjennom dette etablere ny viten. Denne formen for viten som

(skjønn)litteraturen gir grunnlag for, innebærer ikke kun viten om et bestemt tematisk område, men også en form for sosial viten. Som Ingrid selv kommenterte: 'Man blir jo kjent med mennesker'.

Blant de fire estetiske kategoriene Felski trekker frem i boken *Uses of Literature* (2018), er *viten* en av disse. Her argumenterer Felski for at grunnlaget i denne kategorien i like stor grad rommer en form for selvforståelse (self-knowledge), og utstrakt viten:

Through their rendering of the subtleties of social interaction, their mimicry of linguistic idioms and cultural grammars, their unblinking attention to the materiality of things, text draw us into imagined yet referentially salient words. They do not just represent, but make newly present, significant shapes of social meaning; they crystallize, not just in what they show but in their address to the reader, what Merleau-Ponty calls the essential interwovenness of our being in the world.

Felski, 2008:104

Det å lese innebærer, med andre ord, også en tilnærming til det å forstå mennesket, samfunnet og nettverket av helheter¹¹. Henvisningen til den franske fenomenologen Maurice Merleau-Ponty, understreker her Felskis aksentuering av mennesket, så vel som litteraturen, som selvstendige aktører i et intrikat og dynamisk nettverk der aktørene gjensidig påvirker hverandre. For litteraturen kan sies å forsøke å gjenspeile virkeligheten, og de forbindelsene vi står i til verden rundt oss. Direktør i den danske *Læseforeningen*, Mette Steenberg, peker på at dette innblikket i den sosiale virkeligheten, gir leseren øvelse i egne metakognitive og sosiale kompetanser (Steenberg, 2013:838). Det vil si som en øvelse i å se seg selv utenfra, og som del av en større sammenheng.

---

¹¹ Med et pek til både Latours aktør-nettverk-teori, og til kroppsfenomenologen Maurice Merleau-Ponty teori om menneskets sammenvevdhet med verden.

Under intervjuene spurte jeg Ingrid om hennes forhold til litteratur har endret seg siden hun ble med i lesesirkelen. Hun forteller her om et skifte i hennes sjangermessige interesse:

Jeg har blitt veldig glad i det, og før jeg kom hit var jeg mer opptatt av selvhjelps bøker og sånt, men her har vi lest mer skjønnlitteratur. Det er jo veldig spennende. [...] Ja, jeg har begynt å lese mye mer. Det var en som begynte en lyrikkgruppe. Jeg hadde jo nesten ikke lest lyrikk før. Ikke annet enn på skolen og sånt. Det er jeg også blitt veldig glad i.

Kanskje dreier denne overgangen fra selvhjelps- til skjønnlitteratur, vel så mye om et ønske om å forstå mer av seg selv og av andre, som Ingrid har gitt uttrykk for tidligere. Kan hende er skjønnlitteraturen vel så egnet til det å skape en slik forståelse, nettopp fordi man får en unik tilgang til karakterenes indre dimensjoner, tanker og handlingsmønstre.

Mot slutten av intervjuene spør jeg hver av informantene, Ingrid og Magne, om de vil fortelle om en leseopplevelse som har vært viktig for dem. Flere av forfatterskapene de nevner er de blitt kjent med gjennom deltagelsen i lesesirkelene. Begge forteller med stor innlevelse om noen av de mest betydningsfulle leseopplevelsene sine, og kommer på den ene boka etter den andre. Magne forteller:

Men jeg har jo hatt så mange flotte leseopplevelser. Bare fra den siste perioden nå, hvor jeg begynte å lese igjen, så har det jo blant annet vært en bok av han Bringsværd, og *Gobi*-serien. Den var også bare helt spesiell. Finurlig fortellerteknikk. Jeg fikk litt assosiasjoner der til den fortellerteknikken i novellen til Dag Solstad. Veldig fritt og voldsomme sprang, og hopp, altså. Som er helt utrolig, hvor tar de det fra? Så holder vi på med en nå, *Blikktrommen* av Günter Grass (han viser frem boka).

Også i dette momentet trekker Magne frem opplevelsen av det å lese som noe berikende, og det fascinerende ved de kompositoriske grepene. Også Ingrid trekker frem noen av sine sterkeste leseopplevelser:

Det som står meg nærmest, er *Brødrene Karamasov* av Dostojevskij. [...] Også *Oda Krogh*, og *Kristianiabohemen* har jeg likt veldig godt. Og *Gutten i den stripete pysjamasen*. Den var veldig gripende.

Avslutningsvis sier Ingrid:

Det er så godt at vi har mennesker som kan uttrykke ting gjennom ord, og vekke noen ting i oss. På samme måte som man har kunstmalere, musikere. Alle har en viktig rolle. [...] Jeg tror dette med kultur er veldig viktig for de som har vært gjennom tøffe ting.

Nettopp denne siste setningen, at 'kultur er viktig for de som har vært gjennom tøffe ting', understreker et viktig poeng. For det 'at vi har mennesker som kan uttrykke seg gjennom ord', som Ingrid påpeker, gjør at vi etablerer en større viten, om oss selv og om verden rundt oss. Sitatene jeg har trukket frem fra intervjusekvensene vitner i det hele tatt om en form for vitebegjær og nysgjerrighet som har blitt vekket i kraft av (de litterære) møtene i lesesirklene.

I utstrakt betydning kan denne nysgjerrigheten, og ønsket om å utvide sitt litterære repertoar, også ha overføringsverdi til en mer nysgjerrig innstilling til livet i mer generell forstand. Og kanskje er det nettopp her at 'kulturens viktighet' ligger – i dens evne til å skape en mer nysgjerrig innstilling til livet, og på den måten rive en ut fra mørke tanker og sinnsstemninger.

4.2 Deltagende observasjon i fengsel

Jeg vil nå bevege meg over til neste del av det empiriske materialet – lesesirkelen i fengselet. Av hensyn til personvern, vil jeg ikke navngi det aktuelle fengselet. Navnet på de innsatte er også anonymisert og erstattet med pseudonymer. Likevel vil jeg nevne at fengselet er et lukket fengsel med høyt sikkerhetsnivå, og at de innsatte er menn i ulike aldre. Det virker til å være en uskrevet regel blant de innsatte at man ikke snakker om dommen man soner, og at fengselsbetjentene og øvrige ansatte heller ikke involverer seg i dette. Dette aspektet var derfor noe jeg bevisst unngikk i møte med de innsatte.

4.2.1 Høytlesing av novelle i fengselet

Fengselsbibliotekaren har på bestilling fra noen av de innsatte fått en handleliste, og handlet inn både bakevarer og smågodt til deltagerne i lesesirkelen. Også en fengselsbetjent, og en norsklærer er med i lesesirkelen. Alle deltar på lik linje i diskusjonen. Til forskjell fra den andre gruppen jeg besøkte, er dette første gang de tester konseptet. Før lesesirkelen setter i gang, oppstår det mye latter og humoristiske bemerkninger om mengdene med søtsaker på bordet.

På samme vis som ved daginstitusjonen, skal det også denne gangen bli lest en novelle og et dikt. Novellen, *Sylteglass*, er skrevet av den polske nobelprisvinneren Olga Tokarczuk, og er fra novellesamlingen *Bisarre fortellinger* (Gyldendal, 2020). De bisarre elementene i novellen er intet unntak her. Novellen beskriver en noe anspent mor-sønn relasjon, der sønnen som godt voksen stadig bor hjemme hos mor. Scenen ekspanderer idet moren dør, og etterlater seg glass på glass med syltede saker – noen spiselige, og andre ikke fullt så appetittlige.

Fengselsbibliotekaren begynner å lese, og deltagerne lytter. Noen følger nøye med i teksten de har fått utdelt, mens andre lytter og kikker rundt i rommet. Idet leselederen stopper og stiller spørsmålet 'er det noen som har noen umiddelbare tanker?', følger en kort stillhet før én av deltagerne bryter den.

Ludvig: Veldig beskrivende.

Flere stemmer i. En spør en av de andre deltagerne litt fleipende; 'Cato, hva tenker du a?'

Cato: Jeg er enig, jeg, veldig beskrivende.

«Hva tenker dere om jeg-personen, for eksempel? Hvem er det?», spør leselederen. Deltagerne diskuterer litt seg imellom om hvordan denne relasjonen egentlig henger

sammen. Alle ser ut til å ha gjort seg opp noen tanker om dette, og noen innvender at det må dreie seg om mor og sønn.

Fengselsbetjent: Det hørtes ikke ut som om de hadde hatt et så godt forhold da. For han hadde jo ikke vært der på mange år? Så det var kanskje litt anstrengt, det forholdet deres?

Daniel: Det virker litt som at han var oppe, og at hun holdt på der nede i kjelleren?

Ola: Hun var kanskje litt sånn at hun holdt på med sitt nedi der. Med sylteglassa og hadde sin egen verden der nede.

«Ja, de virker jo som om han blir litt overrasket over hva hun har drevet med der nede, egentlig», skyter leselederen inn. Det oppstår små diskusjoner omkring hva hver av ingrediensene som blir nevnt egentlig er – sennepsfrø, marinert gresskar, kalmusrot.

Cato: Jeg ser jo virkelig for meg den kjelleren da.

I neste del av novellen blir den litt snåle mor-sønn-relasjonen ytterligere skildret. Etter siste del er lest ferdig, kommer Ludvig med en rask replikk;

Ludvig: God stemning. (Han ler kort)

Ola: Ja, er ikke dette et sånt atypisk forhold 'sønn bor alt for lenge hjemme, mor er på en måte oppgitt over mange ting, men egentlig så trives de ganske godt begge to'. Når da moren dør, da, så merker han. Eller det er vel litt sånn når mennesker dør, generelt, alle de tingene man har irritert seg over, de begynner man plutselig å savne. Som at tøflene lager lyd, da.

«Ja, den passasjen der synes jeg var litt fin. At han savner de subbende tøflene over gulvet. Og de tingene som man har tenkt på som irriterende, at det blir noe man savner», sier leselederen og viser tilbake til en passasje i teksten.

Ola: Jeg tror på en måte alle som har mistet noen som er nær seg, kjenner seg igjen i det. At liksom man har irritert seg noe så jævlig over ting, men så blir det bare borte. Og så er det på en eller annen måte et slags savn i det. Som er veldig rart, egentlig.
[...]

Dette med døden blir ikke kommentert noe særlig ytterlige, utover at de andre deltagerne nikker og sier seg enige. Leselederen fortsetter: «Ja, dette arvegodset, det spiser han jo opp som om det var ingenting. Det blir nesten litt sånn ekkelt, synes jeg. Hvordan han slafser i seg. Tenker på moren som har hatt dette som hobby. Det er jo litt trist, og.» [...]

Cato: Ja, det er jo trist.

Ludvig: Men så hadde hun jo ikke etterlatt seg noe arv, da. Ingenting, annet enn disse syltetøyglassa. Da hadde jeg spist dem óg, for å si det sånn (etterfulgt av en liten latter).

Meg: Litt morsomt med hvordan han tok seg jo veldig til rette da, med å åpne opp de sylteglassene og forsynte seg. Som hun kanskje hadde vært veldig ordentlig på.

«Ja, det er kanskje en sånn trassgreie også da. Siden det ikke er noe arv her, så spiser jeg like så godt opp dette her», sier leselederen.

Morten: Hun hadde jo sagt til han at hun var en syk, gammel kvinne. Det betyr jo ikke at hun akkurat var fattig, men.

Meg: Ja, men det synes jeg også var litt rart, fordi i den første scenen der med begravelsen, så var det jo de venninne som var så pent kledd. Hun hadde jo disse fine kåpene, og ja. At hun kanskje bare utga seg for å være velstående og rik, men egentlig hadde veldig lite.

Cato: Ja, kanskje det.

[...]

«Jeg tror nok han drikker ganske mye. Det blir jo nevnt ølkasser, og han fyller det gamle soverommet hennes med tomme ølbokser. Det går nok en del ...». Samtalen fortsetter, og etter hvert leser leselederen siste del som avslutter slik; '[...] de gyselige eldre damene med de snodige alpeluene. Med oppslåtte paraplyer i absurde mønstre sto de over graven og avholdt sine medlidende begravelsesritualer'. Etter disse avsluttende ordene følger en kort, humrende latter fra flere av deltagerne.

Cato: Ja, her var det mye. Og veldig mye forskjellig på de glassa da.

I bakgrunnen overhører jeg at Ola dultet borti sidemannen, Ludvig, og hvisker; 'vær litt på ballen a'. Dette lille dultet fra Ola gjør også at Ludvig nå tar litt mer plass, og tar større del i diskusjonen:

Cato: 'Skolisser i eddik' (siterer han).

Ludvig: Er litt av greia at man skal tenke på at mora bevisst har lagt igjen tulleting fordi hun visste at han var en sånn igle som kom til å leite etter alle mulig slags ting etter henne? [...] Eller så er hun jo dement, for det er jo litt en sånn demenssak at man putter ting rundt omkring og ikke har peiling på hva man driver med.

Cato: Hun ville ha han ut av reiret i hvert fall, jeg tenkte på denne setningen her; '[...] slik er tingenes ordning'.

Morten: Jeg lurte litt på det om hun hadde arvet dette fra sine foreldre, kanskje? Det var jo så gammelt at det hadde gått i oppløsning.

Ola: Den svampen var jo gammel i hvert fall. Jeg tenkte også på at hun kanskje var dement, men det var jo såpass lenge siden at...

Ola blir avbrutt midt i setningen.

Morten: Jo, men hvis hun har hatt en sånn følelse av at dette var veldig koselig å få fra sine foreldre som et minne, og at det var derfor hun hadde tatt så godt vare på det, og gjemt på det i alle merkelige kriker og kroker.

Ludvig: Jeg tenkte på en ting her- den skrivefeilen på det ene sylteglasset. Det er jo den han blir sjuk av, ikke sant? Også tenkte jeg kanskje hun ville at han skulle tru at hun hadde blitt litt dement, og hadde gjemt ting bak gardiner og sånt, ikke sant. Og så kommer det jo frem i historien at hun er jo ikke så veldig stolt eller, ikke så fornøyd med sønnen sin. Og at hun kanskje har tenkt at han kommer til å leite etter dette, så den ene skrivefeilen er på giftig mat, sånn at hun selv vet at 'den skal ikke jeg spise i hvert fall'.

De andre deltagerne lytter til denne teorien, nikker og følger ivrig med. Noen forsyner seg av fatene som fremdeles bugner av søtsaker.

Meg: Ja, en litt sånn absurd omsorgshandling egentlig? Fordi hun vet at han ikke kan ta vare på seg selv.

Daniel: Ja, det må ha vært giftig sopp i så fall. Hvit fluesopp, kanskje?

Cato: Og mystisk med denne skrivefeilen; 'såpp 2015'.

Han som først lanserte teorien, Ludvig, har kommet med en ny idé som han forteller om med stor innlevelse:

Ludvig: Ja, men ikke sant. I 2015 hadde ha gitt opp håpet om sønnen. Den var forgifta, og hun lagde skrivefeilen med vilje for at hun skulle unngå den soppen, og så.. ferdig med han.

De andre deltagerne ler litt av Ludvigs litt plutselige selvtillit omkring teorien han har lansert. «Hva tenker dere om den siste delen der; 'da hun døde, holdt han en verdig begravelse'».

Meg: Ja, det må jo ha vært en handling som har sittet litt langt inne, fra hans side. Han som liksom ikke fikk til noen ting, men så skulle han i hvert fall få til den avslutningen, på en måte.

Cato: Ja, og så var det jo ingen igjen etter han, så ingen kunne ordne med hans begravelse.

Ludvig: En traust fyr. Ingen kamerater som kunne ordne for han.

[...]

Morten: Ja, det bygger seg jo sikkert opp en slags frustrasjon i henne da. Hun vil jo sikkert ha barnebarn, og at han skal få seg en fremtid.

Cato: Det er jo mange menn som er som han da, som bor i hjemme i alle år. Og ikke klarer å gjøre noen ting.

Ludvig: Ja, det er nok litt sånn for begge to. Han er nok også litt lei, men liker å bo hjemme og bli dulla med, og.

Mot slutten av novellen følger noen avsluttende observasjoner, og diskusjon om de uforståelige delene ved novellen. De gjennomgående temaene er oppdragelse, omsorg og relasjonen mor-sønn, som flere av deltagerne har refleksjoner rundt.

Fengselsbibliotekaren leser siste del av novellen. En kort stillhet følger, før Ludvig, som tidligere lanserte sin teori om det han påstår er morens (omsorgsfulle) forgiftning av sønnen, innskyter:

Ludvig: Ja, det er ikke noe tvil (med stor selvtillit).

De andre deltagerne humrer litt, og vi blir enige om å gå videre til diktet.

4.2.2 Høytlesning av dikt

Denne gangen blir forfatteren av diktet presentert før fengselsbibliotekaren leser det høyt. Diktet, *Si at du stapper moren din i en koffert*, av Gro Dahle er fra diktsamlingen *Regnværsgåter* (Cappelen Damm, 1994). Diktet handler, i likhet med novellen, om relasjonen til en mor. Fengselsbibliotekaren har tatt med diktet for at det skal være til ettertanke, heller enn at det skal bli analysert strofe for strofe, og åpner diktsekvensen ved å konstatere: «Vi trenger ikke diskutere så mye rundt det diktet med mindre dere vil det. Vi kan la det være mer til ettertanke.»

Fengselsbibliotekaren spør deltagerne om det er noen av dem som kan tenke seg å lese diktet høyt. Ingen av dem ser umiddelbart ut til å ville gjøre det. Ludvig, som tidligere ble dultet til av Ola, sier litt fleipete: 'Jeg skal lese den for Ola i kveld'. De andre deltagerne ler litt av dette, og kommer frem til at det må bli fengselsbibliotekaren som står for lesingen. Etter høytlesningen ser deltagerne opp fra teksten, og litt på hverandre igjen før en av deltagerne, Ludvig, kort konstaterer:

Ludvig: Dikt er vanskelig.

De andre deltagerne humrer litt av kommentaren. Samtalen dreier seg mer mot forfatteren, Gro Dahle, som fler av informantene kjenner godt til. Enkelte har noen få kommentarer til hva diktet forteller, og den siste setningen i diktet – «men hun er fortsatt med / halvt skjult / mellom øyenbrynene dine» – og at dette er et bilde på at moren din, uavhengig av hvordan relasjonen deres er, alltid vil være med deg.

Idét diskusjonen går mot slutten, takker fengselsbibliotekaren for lesesirkelen og spør om deltagerne fikk noe ut av dette. I ettertid, noen få dager senere, har de kommet frem til at de vil fortsette med lesesirkelen. Ludvig, oppsummerer det hele med en siste, kort kommentar:

Ludvig: Spennende dette!

4.2.3 Oppsummerende refleksjoner

Leselederens åpning av diktlesningen – «vi trenger ikke kommentere så mye rundt det diktet» – bidro til at denne siste sekvensen ble såpass kortfattet. Det kunne vært interessant å høre mer inngående refleksjoner blant de innsatte om deres forståelse av diktet, som i daginstitusjonen var preget av en tettere kopling til følelseslivet, og det assosiative, affektive språket. Det er ikke dermed sagt at diktlesningen ville ledet ut i den samme følelsesladde språkliggjøringen av deltageres lesning.

Språkføringen i fengselet skilte seg tydelig fra den retoriske tilnærmingen i daginstitusjonen. Replikvekslingene deltagerne imellom var preget av raske, kortfattede utvekslinger og galgenhumor, som blant annet viste seg gjennom replikker som: 'å knerte han sønnen', og humoren som oppsto rundt moren som angivelig hadde forgiftet sønnen av hensyn til sitt eget rykte: '[...] så, ferdig med han'. Den mørke humoren ble likevel tidvis avløst av mer alvorstunge temaer som døden, og ved å gi uttrykk for savnet etter de som ikke lever lenger. På den måten viste det seg et stort spenn i det tematiske innholdet.

Som nevnt i metodekapittelet observerte jeg en tendens til en mer fleipete og ertende holdning deltagerne imellom, og også i deres møte med tekstene vi leste. Kanskje har dette å gjøre med at de innsatte som møtte til lesegruppen allerede er et veletablert felleskap, og som gestalter det fellesskapet på en måte som gir rom for humoristiske innvendinger og erting. Dette kom blant annet til syne da Ola dultet borti Ludvig, og hvasket 'vær litt mer på ballen a'. For dersom en av deltagerne konsekvent holder litt tilbake, eller ikke deltar så aktivt, kan dette trolig ha en effekt på de øvrige deltagerne, og i hvilken grad de selv våger å komme med egne innspill.

Felles for de to gruppene, er den uuttalte normen om et *noe* som ikke skal få for stor plass i selve lesesirkelen. Blant de innsatte, går denne normen ut på at man ikke snakker om sin egen dom. Ved daginstitusjonen tar denne normen utgangspunkt i at egne, selvopplevde erfaringer med psyken ikke skal få for stor plass. Selv om gruppene foregår innenfor nokså frie rammer, er de likevel regulert av en slik uuttalt norm.

4.2.4 Tematisk analyse av intervjuene i fengselet

I det følgende vil jeg gjennomgå de tematiske områdene som har gitt seg til kjenne etter analyse av intervjuene med de tre innsatte i fengselet – Cato, Ola og Morten.

Tilnærmingen til analysen er nærmere beskrevet i oppgavens methodedel. Enkelte av de tematiske hovedområdene er organisert i underkategorier, som jeg vil komme nærmere inn på.

Virkelighetsflukt

Noe som raskt ble tydelig i møte med informantene, i transkripsjonen av intervjuene og i gjenlesingen av det empiriske materialet, var et ord som ble nevnt i alle de tre informantenes resonnementer. Det var bruken av ordet *virkelighetsflukt* som ble nevnt flest ganger på tvers av intervjuene. Det vil si som en flukt fra den fysiske virkeligheten, og et frirom fra den subjektive erfarte virkeligheten.

Ordet i seg selv, virkelighetsflukt, kan vekke konnotasjoner i retning av det mer negativt ladde begrepet eskapisme, som i litteraturkritikken blir anvendt som begrep for å anvende litteratur som et middel for bevisst å distrahere seg fra den sosiale og historiske virkeligheten. Eskapismen skiller mellom lav- og høykultur, og er først og fremst forbundet med lesing av kioskromaner og annen type litteratur som har blitt lavt vurdert. Likevel vil jeg poengtere at begrepet virkelighetsflukt ikke nødvendigvis er forbundet med dette reduktive begrepet, men like fullt kan anses som en form for selvforglemmelse og psykologisk beskyttelsesmekanisme.

Særlig det sistnevnte poenget, selvforglemmelsen, blir tydelig i enkelte av informantenes utsagn. En av informantene, Cato, setter ord på en slik erfaring:

Da jeg kom inn i '18, i Oslo Fengsel, da leste jeg «Nautilus» av Jules Verne. Den handler om en ubåt, som drev og kjørte. Og den husker jeg veldig godt, at jeg leste da. For da måtte jeg bare tenke på helt andre ting. Da satt jeg og tenkte så mye på dommen og alt, da. Og da, for å komme litt unna det tankekjøret da, da begynte jeg å lese den boka. Det hjalp meg fælt altså. For da ble det litt sånn at jeg drømte

meg inn i den boka. Så jeg husker spesielt i starten, at da satt jeg og leste mye i Nautilus. Da fikk jeg tenkt på litt andre ting, da.

Slik Cato beskriver det, anvendte han litteratur nærmest som en bevisst flukt eller distraksjon fra virkeligheten, og som en måte å leve seg inn i en annen virkelighet enn den han selv levde i:

[...] Men så husker jeg at jeg samtidig kunne sitte og lese, kanskje en fem sider, og så tenkte jeg etterpå, søren, hva er det jeg har sittet og lest til nå. For da hadde jeg sittet og tenkt på sak og alt, ikke sant. Men det synes jeg var deilig altså. [...] Den boka der var så viktig for meg i den perioden der. For det en sånn periode der jeg hadde det veldig fælt da. Med tankekjør og sånt. Og så satt jeg i isolasjon, fikk ikke snakket med familien. Og satt og tenkte hele tiden, så bare for å bryte mønsteret med det tankekjøret, så synes jeg det hjalp veldig å lese den boka. Tenke på helt andre ting.

Som Cato selv uttrykker, ble lesingen noe han bevisst oppsøkte som et frirom for det tankekjøret han beskriver: «[...] bare for å bryte mønsteret med det tankekjøret». Dette utsagnet gir gjenklang i Felskis beskrivelse av litteratur som selvforglemmelse slik hun beskriver den i estetiske kategorien fortryllelse (*enchantment*): “What characterizes the phenomenology of enchantment simply is an intensely charged experience of absorption and self-loss” (Felski, 2008:67). Selvforglemmelsen, slik Felski beskriver den, kan oppstå ubevisst som følge av *fortryllelsen* som kan oppstå i møte med teksten. Det er ikke alltid at lesingen skaper fortryllelse, det er utenfor leserens kontroll. Men når en bevisst oppsøker litteratur for å unnsnippe virkeligheten, som i Catos tilfelle, kan det sies å ligge et ønske om å bli fortryllet til grunn for valget.

Denne formen for fortryllelse, som informantene kaller virkelighetsflukt, er også blitt tematisert gjentatte ganger i den vestlige litteraturhistorien: «[...] the novel is the genre most frequently accused of casting a spell on its readers; like a dangerous drug, it lures them away from their everyday lives in search of heightened sensations and undiluted pleasures» (Felski, 2008:52-53). Som i Miguel de Cervantes *Don Quijote* (1605), fortellingen om adelsmannen Quijad som forleste seg på ridderromaner til han ikke

lenger klarte å skille fantasi og diktning fra virkelighet. Eller som i Gustave Flauberts *Madame Bovary* (1857), der hovedkarakteren Emma Bovary blir fullstendig oppslukt av kjærlighetsromaner om lidenskapelige romanser og et liv i en høyere sosial klasse.

Også Morten refererer til lesing som en form for bevisst virkelighetsflukt for å «*slippe å forholde seg til det som er tungt*»:

Så var det en tanke som slo meg litt i stad. At ja, vi har jo på en måte alle våre ting som vi strever litt med. Men når det virkelig røyner på, eller det virkelig er en katastrofe [...]. Og i sånne tilfeller da, da er det egentlig litt godt å kunne vri seg litt unna. Litt som når man våkner fra en drøm. Så slipper man liksom å forholde seg til ting som er litt tungt i alle fall.

Videre forteller han om det å anvende litteratur som en metode for å alternere mellom virkelighetene – den fysiske, sosiale virkeligheten og den fiktive:

Det blir en slags sånn virkelighetsflukt ved å sette seg inn i en situasjon der og da. Og så kan man liksom alternere mellom virkelighetene da. Både den ordentlige virkeligheten her, og den som foregår i historien. Og det er jo noen ganger at jeg tenker at nå vil jeg bare inn i en eller annen historie, inn i et eller annet univers. For nå er det litt tungt å være her.

Jeg har jo lest Harry Potter fra perm for perm, og det er jo et sånt merkelig univers. Men et veldig bra univers å være i. Jeg har lest alle bøkene hvert fall to ganger.

Det å kunne veksle, eller alternere, mellom disse universene understreker hvilken kraft litteraturen kan ha. Ifølge Felski innebærer det å bli fortryllet, eller å alternere mellom ulike virkeligheter, slik Morten beskriver det, å bli ført inn i en annen bevissthetstilstand: “Enchantment matters because one reason that people turn to works of art is to be taken out of themselves, to be pulled into an altered state of consciousness” (Felski, 2008:76).

Et annet gjennomgående trekk blant de tre informantene, var at de uoppfordret og på eget initiativ resonnerer over sin egen «kyndighet» som lesere. Forestillingen om at det

å lese er en mer sosialt anerkjent og høyverdig aktivitet, kan være en overbevisning som de selv har kultivert frem, samtidig som det også kan sies å være del av en større, samfunnsmessig overbevisning. Når Felski viser til begrepet *enchantment* (fortryllelse), peker hun også på kontrasten i det å bli fortryllet av en film og det å bli fortryllet av en litterær opplevelse: «Being enthralled by a film, by contrast, is associated with more homespun and vernacular forms of aesthetic response driven by the dream worlds of mass culture» (Felski, 2008:52). Den siste hentydningen til «the worlds of mass culture» peker på Adorno og Horkheimers teori om kulturindustrien, og deres kritikk av massenes passive konsum av populærkulturens produkter.

Følger en dette resonnetet, kan en si at det å lese er ansett som en mer høyverdig aktivitet. Noe som krever mer av en enn for eksempel å se en film eller serie. To av informantene, Cato og Morten, påpekte begge at de ikke hadde lest så mye, og Cato pekte på at han i hvert fall ikke var en like kompetent leser som Ola. Særlig Cato innvendte gjentatte ganger følgende:

Nå er jeg ikke den mest beleste personen da. [...] Jeg skal innrømme at jeg ikke har lest så mye bøker, jeg er ikke så flink der. [...] Jeg skal ikke skryte på meg at jeg har lest så mye bøker, altså. Der har nok Ola lest mye mer enn meg.

Disse kommentarene underbygger hvordan enkelte av informantene reflekterte over egen «kompetanse» som lesere. Kanskje forteller dette også noe om de rådende forestillingene om «riktig lesning», altså det å tilnærme seg lesing på en bestemt og kompetent måte. Forestillingen om en riktig lese måte, blir sånn sett knyttet til bestemte kompetanser.

Også her kan en trekke paralleller til Hartmut Rosas begrep om akselerasjon og resonans. For i en tidskomprimert verden der distraksjonene, og flukten er lett tilgjengelig, kan lesing sies å være en dypere flukt som krever en større, kognitiv investering enn de mer flyktige aktivitetene. På denne måten kan lesing sies å være en aktivitet som samtidig som den krever en større form for investering av leseren, kan være med å skape rom for fordypelse og resonans.

Gjenkjennelse

Tematikken gjenkjennelse var gjennomgående i intervjuene med de tre informantene. Begrepet peker ikke kun på erfaringen med å identifisere seg med noe som resonnerer direkte til en erfaring fra eget liv. Felski argumenterer også for at opplevelsen av gjenkjennelse kan innebære elementer av en mer indirekte erkjennelse av å se seg selv som en del av et større sosialt nettverk. Det kan være vanskelig å peke på det helt konkrete som vekker en form for gjenkjennelse i den enkelte, og blant informantene ble heller ikke dette ordet nødvendigvis nevnt eksplisitt. Likevel kan en leseerfaring gi opplevelsen av å gi en indre resonans i den enkelte leseren. Ola peker på noen slike erfaringer:

Jeg har nok absolutt kjent på det, at når jeg leser innimellom, at jeg kan kjenne meg igjen i trekk ved enkelte av hovedpersonene selvfølgelig. Og det kan jo, innimellom, gi en slags følelse av at du ser deg selv utenfra da. At du blir litt klar over at 'faen, sånn er jo jeg og', på en måte. For det er ikke alltid man klarer det når man bare tenker på hvordan man er. Men når man ser en annen person som gjør noe litt lignende, så føles det litt som at du kjenner igjen deg selv litt.

Jeg leste boken til han Johan Borgen, Lillelord, som handlet om en liten gutt som hadde, jeg vet ikke jeg, litt utfordringer. Og jeg kjente meg igjen i det. [...]

Når Felski anvender begrepet gjenkjennelse som en av sine fire estetiske kategorier, er det med en bevisst tvetydighet. Begrepet recognition har dobbel bunn, og viser både til den kognitive innsikten som følger ved å identifisere seg med noe i teksten, men også til recognition i betydningen (sosial) anerkjennelse. For det å gjenkjenne aspekter ved seg selv i andre, innebærer samtidig en erfaring med å kjenne seg som en del av et større sosialt vi: «Recognizing aspects of ourselves in the description of others, seeing our perceptions and behaviors echoed in the work of fiction, we become aware of accumulated experiences as distinctive yet far from unique” (Felski, 2008:39). For det å gjenkjenne seg selv i en tekst, innebærer også en form sosial gjenkjennelse, og ofte også en opplevelse av anerkjennelse.

Også Felski henviser til Gadamer gjennom uttrykket self-intensification som et ledd i erfaringen av å gjenkjenne noe i en tekst eller et annet estetisk uttrykk. Denne erfaringen av self-intensification er koplet til erkjennelsen av at teksten henter frem inntrykk, sanseintrykk eller erfaringer som kanskje er blitt glemt eller som husket vagt, diffust og ubevisst, og forsterker denne opplevelsen. «When we recognize something, we literally 'know it again'; we make sense of what is unfamiliar by fitting it into an existing scheme, linking it to what we already know. Yet, as Gadamer points out, 'the joy of recognition is rather the joy of more than is familiar'» (Felski, 2008:25). En gjenkjennelse av noe som har vært gjemt, skjult eller glemt. Som en utstrakt forståelse, eller forlengelse av de delene ved seg en allerede kjenner.

En av de som har skrevet mye om betydningen av anerkjennelse, er den tyske filosofen og sosiologen Axel Honneth. Ifølge Honneths kritiske samfunnsteori er anerkjennelse et grunnleggende behov for alle mennesker (Rosa, 2019:27). Denne anerkjennelsen kan en gjenfinne i gjenkjennelsen, og erfaringen med det å se seg selv som en del av et større sosialt nettverk. Dette skaper forutsetninger for nye måter å tenke om verden på, og gjør den forståelsen mindre rigid og mer fleksibel.

Den tidligere nevnte sosiologen, Hartmut Rosa, knytter sitt begrep om resonans tett opp mot Honneths anerkjennelsesbegrep i sitt hovedverk *Resonance – A Sociology of Our Relationship to the World* (2019): «[...] Here resonant phenomena are evidently closely linked with processes and phenomena of recognition. Indeed, we can justifiably say that recognition is the form of resonance in our social relations» (Rosa, 2019:195).

På denne måten kan lesing bidra til å iverksette en form for sosial bevisstgjørelse og en opplevelse av å være en del av en større sammenheng, idet leseren blir gjort bevisst på at sine egne erfaringer ikke er unike. Denne innsikten, og erfaringen med at det personlige (det subjektive) blir koplet til det kollektive (det samfunnsmessige eller objektive), sammenfaller med hele ideologien i den affektive vendingen. Nemlig at det personlige ikke lenger er noe privat, hemmeligholdt og uhåndgripelig, men noe som er en del av en større kollektiv (affektiv) erfaring.

Felski presenterer i boka *Uses of Literature* (2008), et eksempel som har overføringsverdi til nettopp denne bevegelsen – fra det private til det kollektive – og som leder ut i en form for kollektiv erfaring av anerkjennelse. I eksempelet viser hun til Henrik Ibsens *Hedda Gabler* (1890), som på et tidlig tidspunkt problematiserte kvinners sosiale vilkår, og dermed satt dette på dagsorden. Det kvinnelige publikummet som gjenkjente seg i Hedda, kunne nå kople sine problemer til en karakter, som tidligere ikke hadde vært særlig synliggjort i kunstnerisk kontekst.

Dette danner med andre ord utgangspunkt for en erfaring av tilhørighet, representasjon og anerkjennelse. Videre peker Felski på at denne opplevelsen av tilhørighet: «[...] is accompanied by a powerful cognitive readjustment” (Felski, 2008:35). Denne erfaringen danner altså grunnlag for å forstå livet i et nytt lys, og på denne måten skape nye former for forståelse av sin egen livsfortelling. Erfaring av å bli sett, representert og inkludert som gruppe, gjør at erfaringen som tidligere ble ansett som privat nå blir opphøyd som en del av en større, kollektiv bevissthet: «[...] in saying, ‘Hedda is all of us’, a woman comes to name herself differently, to look at herself in a changed light, to draw on a new vocabulary of self-description” (Felski, 2008:35).

En av informantene, Ola, koplet en av relasjonene i novellen av Olga Tokarczuk direkte til en opplevelse fra sitt eget liv. Dette var også noe han viste til under selve lesesirkelen:

Og så må jeg bare si, den teksten vi leste i stad, jeg kjente meg som sagt litt igjen i den. Og det var også derfor jeg sa det, i stad, om de følelsene som oppstår når noen går bort. For moren min gikk bort mens jeg satt inne, og det var derfor jeg kjente meg igjen i teksten, for det var så mange ting ved henne som irriterte meg da jeg bodde hjemme. Det var mas om allting hele tiden. Men når den tid er fordi, og noen går bort, så kjenner du liksom på at.. at jeg kan savne litt at hun kunne smatte litt mens hun spiste, egentlig kjempeirriterende, at hun maste om at jeg måtte sette på klesvask, rydde rommet osv. Jeg synes jo det var så utrolig irriterende, men så savner man det jo også liksom.

[...] Hun var jo også veldig på at jeg måtte komme meg ut, og flytte ut og så videre. Men samtidig, på et visst nivå, så tenker jeg at hun også synes det var hyggelig å ha meg der. Så det var litt tosidig. Så jeg kjente meg igjen i det. Det å ta steget ut og ta ansvar for eget liv.

Skildringen av mor-sønn-relasjonen i novellen hadde ført Ola over på tanker om sin egen mor. Bildet han maler frem av moren som en som maser og irriterer, ser ut til å minne han om savnet etter henne. Noe som ser ut til å ha blitt ytterligere forsterket i møte med karakterene i novellen.

Som informantene viser til, innebærer ikke gjenkjennelsen utelukkende et møte med de positive og ufeilbarlige sidene ved seg selv. I møte med litteraturen kan en også bli konfrontert med sider ved seg selv en ikke nødvendigvis ønsker å gjenkjenne seg i. Som Ola sier det:

Faen, sånn er jo jeg også!

En av de andre informantene, Morten, sier derimot (litt spøkefullt) at de for det meste er de positive sidene ved karakterene han kjenner seg igjen i:

Jeg relaterer det veldig fort til sånn 'ja, men den der karakteren han har jeg nok sikkert sett'- Og så er jeg selvfølgelig, sikkert litt som alle andre, hvert fall når det er noe litt negativt med noen, så tenker jeg at 'jaja, han er jo sånn, eller hun er jo sånn'. Men med en gang det er noe positivt, så tenker jeg mer sånn 'ja, men sånn er jo jeg også'.

En liten latter følger, og jeg spør om det altså er sånn at han ikke kjenner seg igjen i de negative sidene ved karakterene. Han trekker litt på det:

Nei, man er jo kanskje litt rask til å trekke slutninger. Men jeg tar meg jo litt i det, og prøver å... i hvert fall sånn som i stad, å prøve å tenke over 'kunne det her vært meg?', han der litt forferdelige sønnen. Og at hvis jeg var henne, hun stakkars moren, hvordan hadde jeg opplevd det å ha et barn boende hjemme som egentlig

skulle vært ute av redet for lenge siden. Så det blir jo noen interessant tankeeksperimenter som du kan stå litt i der og da.

[...] Om det ikke er deg selv du kjenner igjen, så kanskje du tenker 'oi ja, den personen der har jeg definitivt møtt'. Akkurat som han ene karakteren i historien.

Ola nevner en annen kvalitet ved lesingen som ved siden av gjenkjennelsen, er verdifull:

Så jeg kjenner meg igjen i enkeltpersoner, det gjør jeg, men jeg synes også at lesing, uten at man nødvendigvis kjenner seg igjen i hovedpersonen eller andre som er med, at det å lese om en person som har det vanskelig, eller som opplever noe i livet sitt som utfordrende. Jeg føler at det, på et slags empatisk nivå, er noe man har godt av å sette seg inn i. Å sette seg inn i andre personers liv, og hvordan de føler seg. Jeg tror man har veldig godt av det som menneske, rett og slett bare for å utvikle sine egne, ja, empatiske evner også.

Filosofen Martha Nussbaum tydeliggjør i boken *Litteraturens etikk – følelser og forestillingsevne* (2019) at en av litteraturens sterkeste virkninger, er at den kan bidra til å utvikle leserens empatiske evner. Det å lese innebærer også å utvide ens egen forståelse av andres livsverden, og leve seg inn i deres skjebne: «Skjønnlitteratur lar oss betrakte andres liv med mer enn en tilfeldig turists interesse – med engasjement og empatisk forståelse, med sinne over samfunnet manglende vilje til å se» (Nussbaum, 2016:29). Det at litteraturen kan bidra til å utvikle empatiske evner, er blant kjerneelementene i Aristoteles' *Poetikken*, og hans idé om at dramaet skulle skape frykt og medlidenhet med diktningens karakterer, etterfulgt av den sjelelige forløsningen *katarsis*.

I forlengelse av Olas henvisning til de empatiske evnene lesing kan utvikle, peker han også på noe som var gjennomgående blant de andre informantene. For øvrig også ved daginstitusjonen – nemlig det å lese som 'noe sunt':

Det å kunne sette seg inn i andre menneskers følelser og liv, det er veldig sånn.. Sunt? Så det liker jeg egentlig godt når jeg leser. Det er kanskje derfor jeg liker romaner også, for det er jo gjerne litt sånn. Det gir meg mye egentlig.

Også Cato peker på det å lese som noe sunt, og noe som er 'godt for hodet':

Jeg tror absolutt jeg har godt av å lese litt andre ting på cella. Man trenger liksom, tror jeg, å drømme seg litt bort og. [...] Men det å sette av en dag eller to dager uka til lesing, det tror jeg at jeg har godt av. [...] Det tror jeg kanskje kan være litt sunt for hodet også. [...] For det føler jeg jo, at vi trenger å bruke hjernen her inne.

Det at både Cato og Ola peker på det å lese som 'noe sunt', kan sies å være forbundet med Felskis tidligere nevnte distinksjon (med grunnlag i Frankfurter-skolens begrep om massekultur) mellom de kulturelle forestillingene, om at det å lese en bok er mer høyverdig enn å se på tv. Samtidig kan det sies å henge sammen med noen sementerte, og innprentede forestillinger om det å lese som noe mer produktivt enn de mer ubesværlige aktivitetene å se på tv, eller å være på mobilen.

Å lese sammen – den sosiale dimensjonen

Samtlige av informantene reflekterte over erfaringen med å lese og diskutere en ukjent tekst i fellesskap med andre, og det faktum at egne tolkninger ble supplert med de andres tolkninger. Cato innvender følgende:

Jeg synes også det var veldig positivt å høre andres tolkninger av teksten, og at det er forskjellige måter å tenke på her da. Jeg tenkte kanskje ikke helt likt som alle, ikke sant. Så det synes jeg var veldig fint, å diskutere på den måten.

Også Ola omtaler det å høre andres tolkninger som noe positivt. Noe som, i Gadammers termer, utvider ens egen forståelseshorisont. (Gilje, 2019:24). I møtet mellom de ulike deltagerne, får man oppleve ulike måter å tolke den samme teksten på:

For når man leser en tekst, og det fikk vi jo bevist her og, så får man med seg litt forskjellige ting da. Man tolker ting ulikt, og det synes jeg er litt spennende. At en tekst kan tolkes på veldig mange forskjellige måter.

Videre var jeg interessert i å undersøke hvordan informantene opplevde det å lese en tekst sammen, og hvordan dette skilte seg fra å lese på egenhånd. Da jeg spurte om dette, svarte Morten følgende:

Jeg sitter jo med mine refleksjoner. Men jeg synes jo også at det er interessant å høre andres refleksjoner rundt det. Og det gjør jo noe med en, når man hører en historie.

Ola peker også på at han nok ville lest tekstene annerledes dersom han leste dem alene, og at det å høre andres tolkninger gjør at man ser historien i et annet lys:

Det kan godt hende at jeg hadde syntes det, eller altså, den var jo litt rar. Men at den hadde vært enda litt mer rar, på en måte, fordi at når andre kommer til orde med sine innspill, så får man kanskje øynene opp litt for ting man ikke har lagt merke til selv da.

Jeg er litt usikker på om jeg hadde sittet og reflektert så mye over de ulike tingene i den teksten om jeg hadde lest den selv. Da hadde jeg kanskje bare tenkt at den var litt rar, på en måte. Så jeg synes egentlig det var litt spennende.

Cato peker på samme tendens idet han sier:

Om jeg hadde lest teksten alene, så ville jeg jo tenkt mer ut fra mitt eget hode da. Så da ville jeg jo kanskje tenkt helt annerledes. Jeg synes det var veldig ålreit å høre litt andre meninger, altså. Også synes jeg det var fint å sitte som vi gjorde, i en gruppe.

Dette er, som tidligere nevnt, første gang en slik lesesirkel er blitt arrangert i fengselet. Ola vektlegger tryggheten som allerede er etablert mellom deltagerne i lesegruppa, og at dette gir et godt utgangspunkt for samtale omkring litteraturen:

Og så er det jo sikkert sånn, at når man er i en sånn gruppe, at man etter hvert, når man har gjort det noen ganger, at man tør litt mer å si ting. Nå var det jo forsåvidt

sånn at folk kom med innspill, så det virker jo som folk turte det. Nå kjenner jo vi hverandre, så det er jo en slags trygghet i det.

I tillegg til Olas innspill om at det kan etableres en kultur for å si sine meninger, innvender Cato at gruppa, og utgangspunktet med å ikke skulle lese teksten på forhånd, skaper et frirom fra det å måles opp mot hverandre:

Det jeg egentlig likte godt med denne grupper, var at man ikke kommer hit og tenker 'har jeg lest nok nå?', eller 'kommer det noen kritiske spørsmål?', ikke sant. Nå stiller vi på en måte mer likt alle sammen.

Dette, at 'man stiller mer likt', antyder en følelse av likeverd deltagerne imellom. I tråd med det forrige tematiske området jeg har beskrevet, gjenkjennelse, har dette fenomenet sterk kopling til fenomenet anerkjennelse. Direktør i den danske *Læseforeningen*, Mette Steenberg, peker på hvordan den sosiale rammen som utgangspunkt for en lesegruppe virker inn på deltagerens kognitive aspekter. Jeg vil her trekke frem et sitat jeg har vist til tidligere, og som i denne sammenheng underbygger poenget ytterligere: «Læsegruppen blir således en form for realitetstjek, der udforsker, hvorvidt egne læsninger adskiller sig fra eller ligner andres læsninger, og samtidig hermed opøves vigtige metakognitive og sociale kompetencer» (Steenberg, 2013:838). Selve konstellasjonen, det å møtes i en gruppe og diskutere den samme teksten, danner med andre ord et intersubjektivt utgangspunkt der leserne deler sine tolkninger av en tekst, og speiler sine egne tolkninger i disse.

5 Avsluttende refleksjoner og diskusjon

I det metodiske materialet, kapittel 3.4, pekte jeg på de mest vesentlige forskjellene mellom de to lesegruppene. I begge gruppene blir det vektlagt at det ikke er en forventning om intrikat litterær analyse, og at dette heller ikke er formålet med gruppa. Likevel vil jeg påpeke at det viste seg noen åpenbare forskjeller mellom de to ulike gruppenes tilnærming til tekstene, og den innholdsmessige tilnærmingen av teksten.

Det er også verdt å merke seg at de to gruppene utover de innholdsmessige resonnementene og den ulike leseerfaringen, også hadde sentrale ulikheter, blant annet når det gjelder måten å ordlegge seg på, og å resonnerer høyt over tekstens bestanddeler. Også det temporale, hastigheten i ordutvekslingen deltagerne imellom, og lengden på resonnementene, var svært ulike.

Dialogen i daginstitusjonen var i høyere grad enn i fengselet preget av at enkelte deltagere hadde lange resonnementer, og på et vis tok større plass enn andre som kun kom med enkelte kommentarer til tekstene. Dialogen i fengselet bar preg av raskere replikkutvekslinger, og alle deltagerne kom til orde mer eller mindre i like stor grad. Hver av gruppene hadde ulik atmosfære og stemning, der det også bør bli tatt i betraktning at det situasjonelle også kan ha vært farget av at jeg var der som deltagende observatør med lydopptaker, og at dette kan ha bidratt til å høyne terskelen for å komme med innspill.

De to lesegruppene ville trolig også resonnert ulikt om hvorvidt det å oppsøke litteratur som en form for virkelighetsflukt, slik begrepet ble brukt gjentatte ganger i møte med informantene i fengselet, er fordelaktig eller uheldig tilnærming til litteraturen. Like fullt kan man anse det som de innsatte refererer til som virkelighetsflukt, som en form for frirom man bevisst oppsøker for å flytte fokuset fra seg selv og sine omgivelser, over til noe annet. Og at dette rommet kan være et sted som skaper en opplevelse av en større mening og sammenheng ved tilværelsen.

En annen forskjell mellom de to lesegruppene, er den helhetlige tilnærmingen til teksten som ga seg til kjenne gjennom måten hver av gruppene snakket om tekstene,

både i innhold og form. I fengselet hersket en større form for uærbødighet både i møte med situasjonen, lesesirkelen, men også i møte med teksten. Forfatterintensjonen var ikke nødvendigvis avgjørende for lesningen av teksten, noe som i og for seg styrket tekstens autonomiestetiske forutsetninger. Autonomiestetikken er forutsatt av at man tenker seg verket som frigjort fra forfatteren, tiden og de samfunnsmessige forutsetningene verket ble til i. Det vil si som en autonom størrelse som bør forstås og leses som selvstendig og uavhengig, der verkets indre struktur og mening står i sentrum for lesningen. Dette poenget – det at verket i denne tradisjonen bør leses som en ren tekst løsrevet fra forfatteren – ble tydelig i et av informantene, Ola, sine resonnementer: «[...] Og så vet man jo egentlig ikke helt hva forfatteren har ment heller, men det er jo egentlig ikke så farlig. Så lenge du får noe du ut av det selv».

Lesegruppen i daginstitusjonen, derimot, bar preg av å ha pågått i en årrekke. Deltagerne som samlet seg til lesesirkelen virket som erfarne lesere, som hadde lest mye på egenhånd og som var trente i å tilnærme seg en tekst analytisk, og komme med veloverveide resonnementer. Den lange erfaringen deltagerne har med å være med i lesesirkelen gjør også at de er blitt skolert inn i en litterær kultur, der det trolig stilles en viss uuttalt forventning til den innholdsmessige tilnærmingen til teksten. Måten disse deltagerne omtaler det litterære på, både under lesesirkelen og i intervjuene i etterkant, kan sies å være i henhold til en gitt kulturell diskurs der litteratur tillegges stor betydning.

Som jeg forsto det, både ut fra observasjonen i lesesirkelen og i intervjuene med informantene ved daginstitusjonen, innebar det å lese, for deltagerne, en form for søken etter forståelse – både når det gjelder å forstå seg selv og andre bedre – men like fullt det å være en del av et lesende fellesskap.

Et perspektiv som derimot forener de to lesegruppen, et perspektiv som ble bekreftet i møte med informantene i etterkant av lesesirkelen, er gjenkjennelse. Samtlige av informantene, på tvers av gruppene, pekte på dette som en av de fremste kvalitetene ved lesing. Dette perspektivet kan koples, slik jeg tidligere har vist, til Felskis teori om den tette forbindelsen mellom litterær gjenkjennelse og sosial anerkjennelse. Det å

kjenne seg igjen i sekvenser i en tekst, er tett knyttet til den sosiale erfaringen av å bli sett, eller anerkjent. Leseren gjenkjenner noe i teksten som har resonans med deres eget liv og deres subjektivt opplevde virkelighet, og denne erkjennelsen innebærer en form for sosial bevisstgjøring. Dette kan lede ut i en opplevelse av at jeget blir inkludert i et større sosialt 'vi' (Holm, 2019:323).

De situasjonene og diskusjonene som utspiller seg i lesesirkel-settingen tar også utgangspunkt i at det finnes en form for (felles) bevissthet i rommet, og i forforståelsen til hver av deltagerne. De litterære erfaringene i lesegruppene har en virkning både på et estetisk, et hermeneutisk og et sosialt nivå, og disse tre nivåene kan sies å virke inn på hverandre. Dette perspektivet kan en også gjenkjenne i Latours aktør-nettverk-teori, som særlig Felskis perspektiver er inspirert av. I det teoretiske materialet jeg har valgt, er det en grunntanke som er felles for nærmest alle teoretikerne – nemlig at vi som subjekter inngår i en tett sammenvevdhet, og at også litteraturen bør regnes som en selvstendig aktør i denne ligningen.

Det fortolkningsmessige grunnlaget i tilnærmingen til empirien, kan best forstås som en form for trippel hermeneutikk bestående av flere fortolkningslag. Den triple hermeneutikken består i første instans av individene som i møte med tekstene de får utdelt, fortolker. Dernest at den enkelte deltagerens fortolkning blir supplert av de andre deltagernes fortolkning av teksten, og det fellesskapet diskusjonene blir til i. Og i siste instans min fortolkning av det situasjonelle (der hermeneutisk fenomenologiske) som utspiller seg i lesegruppen i tillegg til de to tidligere nevnte lagene. Dette skaper en kompleks fortolkningsramme der teksten utgjør *et felles tredje* idét den både blir tolket av subjektet, av de supplerte tolkningene og av situasjonen i seg selv.

5.1 Litteratur som instrumentell eller autonom størrelse

Fenomenet biblioterapi er omstridt, og de som praktiserer Shared Reading virker til å ikke vedkjenne seg ordet biblioterapi i sin praksis. Den mest sentrale distinksjonen mellom disse formene for litteraturformidlingspraksis, er tenkningen omkring den terapeutiske funksjonen en slik praksis (eventuelt) innebærer. Den biblioterapeutiske praksisen har som siktemål å oppnå en terapeutisk effekt, mens Shared Reading som

praksis verken har dette som mål eller intensjon. Likevel avskriver den ikke at en slik lesepraksis kan ha en terapeutisk bivirkning eller sideeffekt.

En gjennomgående innvending og kritikk av biblioterapi som fenomen er bruken av (autonom) litteratur til noe nyttig og anvendelig for å kurere et symptom, eller en diagnose. En slik tilnærming til litteratur «som medisin», og fokuset på dens brukspotensial, innebærer en form for instrumentalisering av litteraturen. Litteraturen virker på ulike måter, og ved å si at «denne boken kurerer depresjon», impliserer man med det samme leseren som en passiv mottager av teksten.

Dette skillet – det vil si mellom litteraturens instrumentelle verdi som motsats til dens egenverdi – er en diskusjon som er gjenkjennelig fra den kulturpolitiske debatten. I denne sammenheng blir *kulturens* egenverdi definert som en størrelse som har verdi i kraft av å være til, og som utover dette: «[...] ikke trenger ytterligere legitimering av viktighet og verdifullhet» (Hylland, 2009:10). Den instrumentelle verdien dreier seg i større grad om en verdi som ligger utenfor selve objektet, og som anvendes som et middel for å oppnå et bestemt (kulturpolitisk) mål.

Den kulturpolitiske distinksjonen mellom kulturens egenverdi, og dens instrumentelle verdi, kan sies å være en diskusjon om hvorvidt kulturen bør fungere autonomt eller instrumentelt. I hvilket av disse ytterpunktene ligger verdien av kunst og kultur? I dens terapeutiske nyttefunksjon (i kraft av en mål-middel-tenkning), eller kan den sies å ha en verdi uavhengig av disse mulige effektene (forankret i idéen om kulturens egenverdi)?

Den biblioterapeutiske tilnærmingen til litteraturens nytteverdi (og *bruk*) fordrer et mer nyansert perspektiv, og det er nettopp dette bruksbegrepet Felski ønsker å ta et oppgjør med. For litteratur, slik Felski vil mene, blir til i møte mellom tekst-leser, og som jeg har observert, også gjennom den situasjonelle konteksten den leses i. I forlengelse av Latours aktør-nettverk-teori, som Felskis perspektiver er inspirert av, bør litteraturen anses som en aktør, et subjekt som blir til i møte med leseren, og som gjennom sin relasjonelle funksjon bidrar til å forme vår forståelse av oss selv, og våre sosiale

omgivelser. Litteraturen bør derfor ikke reduseres til et passivt objekt, eller et middel, som skal utgjøre en instrumentell nyttefunksjon.

Den postkritiske lesemodusen innebærer en frigjøring fra den systematiske mistenkeliggjøringen¹² overfor tekstens skjulte meninger som har dominert den litterære tradisjonen i lang tid. En løsrivelse fra denne tradisjonelle tenkningen, som den affektive vendingen impliserer, kan potensielt iverksette en forløsning av litteraturens iboende potensial – av det enorme refleksjons- og erfaringsrommet, av estetikken og affektenes rom – som litteraturen bærer i seg. Dette iboende potensial har, i Felskis forståelse, blitt undertrykt av dominerende maktstrukturer og en ensrettet kritisk tilnærming til teksten, og skygget for litteraturens bruksverdi.

Litteraturens iboende potensial utgjør et solid fundament for det å skape et rikere vokabular for kognisjonen og affektenes indre dimensjoner, og gjennom dette utvide forståelsen av seg selv, og andre. Felski argumenterer for en postkritisk lesemodus, der det umiddelbare møtet mellom tekst og leser står i fokus. Kanskje er det nettopp i denne lesemodusen, og gjennom den narrative sentreringen, at lesningens emansipatoriske funksjon kan forløses. Gjennom et narrativ som er et annet enn sitt eget, og som retter fokus mot en annen enn seg selv.

---

⁵ Sett i sammenheng med Ricœurs teori om mistankens hermeneutikk som kritiserer tradisjonen med systematisk å lete etter (tekstens) skjulte intensjoner og meninger.

6 Konklusjon

I materialet jeg har gjennomgått, har jeg trukket linjer fra antikkens greske tragedier og Aristoteles' katarsisbegrep, til det som kan sies å være stadig vedvarende forestillinger om litteraturens helbredende krefter. Litteraturhistorien har vist at litteraturens virkninger manifesterer seg i mange ulike former. Det kan sende en ut i drømmelignende tilstander, slik eksempelet med Emmas eskapistiske romanflukt i Flauberts *Madame Bovary* har vist. Eller det kan skape rammer for en omdreining i en hel kollektiv bevissthet, og gi opplevelsen av anerkjennelse og tilhørighet, slik eksempelet med *Hedda Gabler* har vist. Likefullt bidrar disse historiene til på ulike måter å demonstrere litteraturens kraft.

I lys av problemstillingen har jeg forsøkt å få innblikk i hvilke virkninger lesing i seg selv, og i fellesskap, kan ha. Gjennom studien har jeg fått innblikk i hvordan lesing av litteratur kan virke inn i den enkeltes liv, de affektive aspektene ved lesing og den tverrfaglige og estetiske tilnærmingen til litteraturens virkninger.

Under den tematiske analysen og i observasjonen i lesesirkelen, ga informantenes opplevelse av litteraturens virkninger seg til kjenne på ulike måter. Informantene ved daginstitusjonen pekte på at lesingen, i den sosiale konteksten lesegruppen utgjør, bidro til å skape nye former for forståelse – både om seg selv, om andre og om verden. Informantene ga dessuten uttrykk for litteraturens berikende virkning, og dets forløsende potensial. Det at lesingen virker forløsende, kan innebære at litteraturen bidrar til å bryte ut av rigide tankemønstre og forestillinger, og skape nye rammer for forståelse og meningsskapning. Denne opplevelsen av å bli forløst kan oppstå ved at litteraturen gir anledning til å flytte fokus fra seg selv, og over i en annen historie.

Informantene ved daginstitusjonen pekte også på at lesegruppa hadde skapt nysgjerrighet, og et ønske om å bli bedre kjent med både nye og veletablerte forfatterskap. Dette vitebegjæret og nysgjerrigheten overfor tekster og forfatterskap, kan også sies å være overførbart til en nysgjerrighet overfor livet i mer generell forstand.

Blant informantene i fengselet, ble en av lesningens virkninger beskrevet gjennom begrepet *virkelighetsflukt*, der litteraturen i denne sammenhengen figurerer som tilfluktssted. For informantene innebar dette å søke seg inn i en annen verden enn den fysiske – enten som en form for avkobling idet en opplever den fysiske virkeligheten ‘som litt tung å være i’, slik Morten poengterte, eller som en pause fra tankekjør, slik Cato bemerket.

Gjenkjennelse var også blant de tematiske områdene som ga seg til kjenne i den tematiske analysen. Gjenkjennelsen har, ved siden av opplevelsen av å kjenne seg igjen i en karakter eller en situasjon, som jeg har vist, også overføringsverdi til den sosiale erfaringen av å bli anerkjent. Det fellesskapet lesegruppen utgjør – den sosiale dimensjonen – ble også fremhevet. Informantene pekte særlig på det å høre andres tolkninger, og bli bevisst på ulike tilnærminger til den samme teksten, som verdifullt.

Disse virkningene, slik de ga seg til kjenne gjennom den tematiske analysen, viser et mangfold og en bredde på tvers av, og innad i de to informantgruppene. Det er også påfallende at disse virkningene kan sies å virke i to retninger – både innover og utover – og at denne dobbeltheten er fundamental for fellesskapet lesegruppene utgjør. Som Brinkmann peker på i artikkelen *Brug af litteratur kulturpsykologisk sæt* (2019), tilbyr litteraturen et rom som både gir selvinnsikt og -utsikt. Den sosiale dimensjonen ved lesefellesskapene styrker dette perspektivet, og gir leseren erfaring med å se seg selv både innenfra og utenfra. Underveis i høytlesningen, bearbeides innholdet hos hver enkelt av deltagerne. Samtidig gir lesingen en opplevelse som både er subjektiv, og en felles opplevelse. Den intersubjektive dimensjonen, kan gi en erfaring av å se seg selv utenfra, og gjennom dette også som en del av en større, sammenvevd helhet.

I forlengelse av Felskis forståelse av begrepet *bruk*, har jeg undersøkt hva som oppstår i møtet mellom leser og tekst, idet litteraturen så og si er i *virksomhet*. Virkningene, slik de ga seg til kjenne i den tematiske analysen, kan sies å være tett koplet til de affektive aspektene ved lesingen. Dette viste seg blant annet gjennom humoren i fengselsgruppa og gjennom de følelsesorienterte resonnementene i daginstitusjonen.

Teoretikerne fra de ulike fagretningene jeg har løftet frem har, som nevnt i foregående kapittel, det til felles at de impliserer et syn på litteraturen som et subjekt som inngår i en større sammenvevd helhet. I denne ligningen kan ikke litteraturen tilskrives *bestemte* virkninger. Dette handler om at virkningene, slik de har vist seg i det empiriske materialet, ikke kan forutsies. Denne innsikten, sett i sammenheng med de mer prinsipielle og kulturpolitiske diskusjonene om litteraturens nyttefunksjon, gjør den rent biblioterapeutiske tilnærmingen til litteraturen problematisk.

Det som kan sies å inngå i dette resonnementet om lesningens virkninger, er at de verken kan planlegges eller forutbestemmes. Dette aspektet er grunnleggende for forståelsen av Hartmut Rosas teori om resonans, og at resonans ikke kan planlegges (Rosa, 2019:196). Det oppstår som en uanmeldt og affektiv erfaring av forbindelse, fordypelse og substans, og som en motvekt til flyktighet og akselerasjon. Dette umiddelbare, som oppstår uten forvarsel, er en del av det Felski vil vekke til live. På lik linje med resonans, kan heller ikke fortryllelse, selvforglemmelse eller gjenkjennelse planlegges. Det blir til i møte med teksten, og i kraft av det umiddelbare.

Avslutningsvis vil jeg igjen understreke det poenget som er gjennomgående for Felskis filosofi – den demokratiske tilnærmingen til lesing som praksis. Dette handler om at lesing ikke er forbeholdt de som kan dekonstruere og analysere tekstene, og dermed i prinsippet er ekskluderende. Den kravløse lesingen i lesesirkelene og vektleggingen av de affektive aspektene bidrar til at litteratur og lesing gjøres mer tilgjengelig, og dermed også med på å at litteraturen får en annen – og kanskje mer selvfølgelig – plass i samfunnet.

Denne masteroppgaven er *ett* bidrag til studier av lesningens virkninger (i fellesskap), som skriver seg inn i et stadig tiltagende tverrfaglig forskningsfelt. Som forslag til videre forskning på dette feltet, kunne det vært interessant å gjennomføre en komparativ studie der forskeren følger to tilnærmet like lesegrupper, og undersøker kontraster og likhetstrekk mellom disse. Det kunne også vært interessant med en longitudinell studie der forskeren fulgte en lesegruppe over lenger tid. En slik studie ville gitt et kvalitativt

dypere inntrykk av de mulige endringene i gruppedynamikken, og hvorvidt deltageres forhold til det rent litterære endrer seg.

7 Kildeliste

- Andersen, P. T. (2016). *Fortelling og følelse – En studie i affektiv narratologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bale, K. (2018, 23. april). *Postkritisk kritikk av kritikken*. Hentet fra Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift. 21 (1), 78-93:
<https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.1504-288X-2018-01-06>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). *Using Thematic Analysis in Psychology*. Hentet fra Qualitative Research in Psychology 3(2), 77-101:
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brinkmann, S. (2019). Brug af litteratur kulturpsykologisk set. I A.-M. Mai (Red.), *Litteratur i brug* (Vol. 1. udgave, 2. oplag), 305-322. København: Forlaget SPRING.
- Ekeland, P. (2018, 9. oktober). *Læseforeningen – Shared Reading i Danmark*. Hentet fra Bibliotekenes hus: <https://www.bibliotekeneshus.no/laeseforeningen-shared-reading-i-danmark/>
- Felski, R. (2008). *Uses of Literature*. London: Blackwell Publishing Ltd.
- Felski, R. (2015). *The Limits of Critique*. Chicago: The University of Chicago Press.
- G.O. Ireland, M. (1929). Bibliotherapy – The Use of Books as a Form of Treatment in a Neuropsychiatric Hospital. Hentet fra *Medical Bulletin* 5:443.
- Gilje, N. (2019). *Hermeneutikk som metode – En historisk introduksjon*. Oslo: Samlaget.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Haug, C. (2011, 4. februar). *Papageno-effekten*. Hentet fra Tidsskriftet for Den norske legeforening: <https://tidsskriftet.no/2011/02/minileder/papageno-effekten>
- Holm, M.-E. L. (2019). "Jeg vil bare gerne læse om én, der er kommet ud af det her shit" – Brug af litteratur i socialt arbejde. I A.-M. Mai (Red.), *Litteratur i brug* (Vol. 1. udgave, 2. oplag), 323-342. København: Forlaget SPRING.
- Hylland, O. M. (2009). *Om egenverdi. Et forsøk på en kritisk begrepsanalyse*. Hentet fra Nordisk kulturpolitisk tidsskrift, 12 (2), 8-25:
https://www.researchgate.net/publication/281974808_Om_egenverdi_Et_forsoek_pa_en_kritisk_begrepsanalyse
- Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (2007). Rundskriv G07/2007. *Retningslinjer for behandling av søknader om forskning i kriminalomsorgen*. Hentet fra

<https://www.kriminalomsorgen.no/rundskriv-fra-departementene.237913.no.html>

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (Vol. 1, 2. utgave). Oslo: Gyldendal akademisk.

Mead, G.H. (1934). *Mind, Self and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.

Nussbaum, M. (2016). *Litteraturens etikk – Følelser og forestillingsevne* (Øye, A, Overs.). Oslo: Pax Forlag.

Organisation, T. R. (2023). *About us; Why a Reading Revolution is Needed*. Hentet fra <https://www.thereader.org.uk/about-us/>

Pettersson, C. (2014). *Biblioterapi i ett litteraturvetenskapligt perspektiv*. Hentet fra *Tidsskrift för litteraturvetenskap*. 44 (1), 55-65:

<https://ojs.ub.gu.se/index.php/tfl/article/view/2961/2543>

Pettersson, C. (2020). *Biblioterapi: Hälsofrämjande läsning i teori och praktik*. Stockholm: Appell Förlag.

Røsvik, M. (2016, 14.juni). *I kjenslenes vald*. Hentet fra [prosa.no](https://prosa.no/artikler/essay/i-kjenslenes-vald): <https://prosa.no/artikler/essay/i-kjenslenes-vald>

Rosa, H. (2019). *Resonance – A Sociology of Our Relationship to the World* (Wagner, J.C., Overs.). Cambridge: Polity Press.

Rosenblatt, L. (1995). *Literature as Exploration* (5th ed.). New York: The Modern Language Association.

Steenberg, M. (2022) Betydningen af poetisk engagement for transformative processer – Greb til facilitering. I T. Forslid, A. Ohlsson, K. Rydbeck, M. Steenberg, K. I. Skjerdingstad, & T.M. Tangerås (Red.), *Shared Reading i Skandinavien – Forskning og praksis*, (177-206). Oslo: ABM-media AS.

Steenberg, M. (2013). Litteratur som behandling eller æstetisk praksis? *Månedsskrift for almen praksis*. 91 (10)., 836-842.

Syddansk Universitet. (2023, 1. januar). *Om narrativ medicin på Syddansk Universitet*. Hentet fra Syddansk Universitet:

https://www.sdu.dk/da/om_sdu/institutter_centre/skhk/forskning/forskningsprojekter/narrativ_medicin/om-narrativ-medicin

- Tangerås, T. M. (2018). *"How Literature Changed my Life": A Hermeneutically Oriented Narrative Inquiry into Transformative Experiences of Reading Imaginative Literature*. (Doktoravhandling, OsloMet - Storbyuniversitetet).
- Tangerås, T. M. (2022). Samhørighet i Shared Reading: En sosial-hermeneutisk modell for de sentrale affektive og kognitive komponentene i deltakernes opplevelser. I T. Forslid, A. Ohlsson, K. Rydbeck, M. Steenberg, K. I. Skjerdingsstad, & T. M. Tangerås (Red.), *Shared Reading i Skandinavia – Forskning og praksis*, (117-138). Oslo: ABM-media AS.
- The Reader. (u.d.). *About us*. <https://www.thereader.org.uk/about-us/>.
- The University of Southern Denmark. (2022, 10. mai). *Uses of Literature: The Social Dimensions of Literature*. Hentet fra sdu.dk/en/om_sdu/institutter_centre/c_uol
- Ukjent. (u.d.). From Library War Service to Science: Bibliotherapy in World War I. Hentet fra: <https://booksasmedicine.com/librarywarservice/>
- Universitetet i Oslo. (u.d.). *Literature, Cognition and Emotion*. Hentet fra Universitetet i Oslo: <https://www.hf.uio.no/english/research/strategic-research-areas/lce/>
- Vannes, M. (2022). Shared Reading på biblioteket: En lesegruppe i møte med en novelle av James Joyce. I N. Simonhjell, & B. Jager, *Norsk litterær årbok 2022*, (348-369). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Willig, C. (2017). Interpretation in Qualitative Research. I C. Willig, & W. S. Rogers, *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology*, 274-288. London: SAGE Publications Ltd.

Vedlegg

Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD

Vedlegg 2: Vurdering fra REK

Vedlegg 3: Vedtak fra Kriminalomsorgen på regionalt nivå

Vedlegg 4: Vedtak fra Kriminalomsorgen på regionalt nivå (med endring)

Vedlegg 5: Taushetserklæring for det regionale fengselet

Vedlegg 6: Informasjonsskriv til deltagerne i fengselet

Vedlegg 7: Informasjonsskriv til deltagerne i daginstitusjonen

Vedlegg 8: Intervjuguide – fengsel

Vedlegg 9: Intervjuguide – daginstitusjon

Vedlegg 10: Bilde fra amerikansk militærpsykehus